

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HATAY ALTINÖZÜ BÖLGESİ'NDE KONUŞULAN
ARAPÇA DİYALEKTIĞİ: ATASÖZLERİ, DEYİMLERİ
VE BUNLARIN FASİH ARAPÇAYLA
KARŞILAŞTIRILMASI**

İbrahim GÜLCÜ

Danışman

Prof. Dr. Muammer ERBAŞ

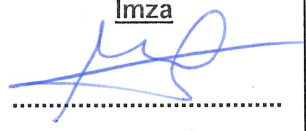
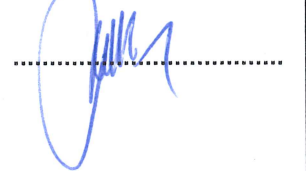
İZMİR, 2018

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : İBRAHİM GÜLCÜ
Öğrenci No : 2014800933
Tez Başlığı : Hatay Altınözü Bölgesinde Konuşulan Arapça Diyalektiği: Atasözleri,
Deyimleri ve Bunların Fasih Arapçayla Karşılaştırılması

Savunma Tarihi : 09/04/2018
Danışmanı : Prof.Dr.Muammer ERBAŞ

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Prof.Dr.Muammer ERBAŞ		
Prof.Dr.Fatih TOKTAŞ		
Dr.Öğr.Üyesi Eyüp AKŞİT	- İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	

İBRAHİM GÜLCÜ tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği ☒ / oy çokluğu () ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Metin ARIKAN
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Hatay Altınözü Bölgesinde Konuşulan Arapça Diyalektiği: Atasözleri, Deyimleri ve Bunların Fasih Arapçayla Karşılaştırılması**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Mart, 2018

İbrahim GÜLCÜ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**Hatay Altınözü Bölgesi'nde Konuşulan Arapça Diyalektiği: Atasözleri,
Deyimleri Ve Bunların Fasih Arapçayla Karşılaştırılması**

İbrahim GÜLCÜ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Arap Dili ve Belagatı

Kültürü oluşturan değerler bütününe ve yapıların incelenmesinde temel unsur dildir. Dil ve kültür ilişkisi birbirinden bağımsız olarak incelenemez. Bir toplumun kültürü, adetleri, gelenekleri, görenekleri, yasaları, kuralları, değerleri ve normları ile ilgili gerekli bilgilere sahip olabilmek için o toplumun diline bakmak gerekmektedir. Toplumun dilindeki kelimeler, kelime kullanımları ve yapılar o toplumla ilgili fikirler edinmemizi sağlayacaktır.

Hatay ili Altınözü (Kuseyr) Bölgesi'nde Türkçe ve Arapça, günlük konuşma dilinde iki dilli bireyler tarafından etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Ana dili Arapça olan iki dilli bireyler günlük iletişimlerinde konuştukları bireylerin dilsel altyapısını da dikkate alarak iki dile ait özellikleri bir arada kullanarak farklı dil örüntüleri oluşturmaktadırlar.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Altınözü (Kuseyr) Bölgesi'nin tarihi, coğrafi konumu ve sosyal yapısı incelenecek; buna bağlı olarak bölgedeki dilin diyalektiği başta olmak üzere lugavi özellikleri tahlil edilecektir. İkinci bölümde ise atasözü ve deyimler iki ayrı başlık altında alfabetik olarak sıralanıp analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Altınözü Arapçası, İki Dillilik, Mesel, Atasözleri, Kültür

ABSTRACT

Master Thesis

The Dialect of Arabic Spoken in Hatay Altınözü Region; Proverbs, Idioms and Their Comparison with Fasih Arabic

İbrahim GÜLCÜ

Dokuz Eylül University

Social Sciences Institute

Programme In Basic Islamic Studies

Arabic Language and Literature Department

It is a basic element in the study of cultural values and structures. Language and culture relation can not be studied independently. It is necessary to look at the language of a society in order to have the necessary knowledge about the culture, customs, traditions, customs, laws, rules, values and norms of a society. Words, vocabulary, and structures in society's language will enable us to gain ideas about that community.

In the Altınözü (Kuseyr) region of Hatay province, Turkish and Arabic are used effectively by bilingual individuals in daily speech. The main language is Arabic bilingual individuals in daily communication using two language features together create different language patterns.

The study consists of two parts. In the first part, the history, geographical position and social structure of Altınözü (Kuseyr) Region will be examined; the language dialectic and the linguistic features of the region will be analyzed. In the second part, the words and phrases will be listed alphabetically under two separate headings.

Keywords: Altınözü Arabic Language, Bilingualism, Parable, Proverbs, Culture

**HATAY ALTINÖZÜ BÖLGESİ'NDE KONUŞULAN ARAPÇA
DİYALEKTİĞİ: ATASÖZLERİ, DEYİMLERİ VE BUNLARIN FASİH
ARAPÇAYLA KARŞILAŞTIRILMASI**

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
TABLolar	x
ŞEKİLLER	xi
TRANSKRİPSİYON	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

**HATAY ALTINÖZÜ BÖLGESİ'NDE KONUŞULAN ARAPÇA
DİYALEKTİĞİ**

1.1.ALTINÖZÜ'NÜN TARİHTEKİ YERİ VE TOPLUMSAL YAPISI	4
1.2. HATAY BÖLGESİ YER ADLARININ KÖKENİ	6
1.3. HATAY ALTINÖZÜ BÖLGESİ ARAPÇA DİLİ	7
1.4. HATAY ALTINÖZÜ BÖLGESİ ARAPÇASININ DİL ÖZELLİKLERİ	9
1.4.1.Sayı Bakımından Kelimeler	11
1.4.2. Mazi, Müzari ve Emir Fiillerinin Çekimleri	12
1.5. HATAY ALTINÖZÜ BÖLGESİ DİL-LEHÇE DİYALEKTİĞİ.....	13
1.6. HATAY ALTINÖZÜ BÖLGESİNDE İki DİLLİLİK	15

İKİNCİ BÖLÜM
HATAY ALTINÖZÜ BÖLGESİ'NDE KULLANILAN ATASÖZLERİ VE
DEYİMLER; FASİH ARAPÇA İLE KARŞILAŞTIRILMASI

2.1. DARB-I MESEL	19
2.1.1. <i>Mesel Kelimesinin Anlamı</i>	19
2.1.2. <i>Mesellerin Tedvini</i>	20
2.2. YAPI BAKIMINDAN MESEL ÇEŞİTLERİ.....	22
2.2.1. <i>Veciz Meseller</i>	23
2.2.2. <i>Kıyasi Meseller</i>	23
2.2.3. <i>Hurafî Meseller</i>	24
2.3. HATAY ALTINÖZÜ BÖLGESİ'NDE KULLANILAN ATASÖZLERİ	24
2.3.1. <i>Elif Harfiyle Başlayan Atasözleri</i>	24
2.3.2. BE HARFİYLE BAŞLAYAN ATASÖZLERİ.....	35
2.3.3. TE HARFİYLE BAŞLAYAN ATASÖZLERİ.....	37
2.3.4. <i>Cim Harfiyle Başlayan Atasözleri</i>	38
2.3.5. HA HARFİYLE BAŞLAYAN ATASÖZLERİ	40
2.3.6. Hİ HARFİYLE BAŞLAYAN ATASÖZLERİ	41
2.3.7. DAL HARFİYLE BAŞLAYAN ATASÖZLERİ	42
2.3.8. RA HARFİYLE BAŞLAYAN ATASÖZLERİ	43
2.3.9. ZE HARFİYLE BAŞLAYAN ATASÖZLERİ.....	44
2.3.10. SİN HARFİYLE BAŞLAYAN ATASÖZLERİ.....	44
2.3.11. ŞİN HARFİYLE BAŞLAYAN ATASÖZLERİ.....	44
2.3.12. SAD HARFİYLE BAŞLAYAN ATASÖZLERİ	46
2.3.13. <i>Dat Harfiyle Başlayan Atasözleri</i>	46
2.3.14. Tİ HARFİYLE BAŞLAYAN ATASÖZLERİ.....	47
2.3.15. AYN HARFİYLE BAŞLAYAN ATASÖZLERİ.....	48
2.3.16. <i>Ğayn Harfiyle Başlayan Atasözleri</i>	49
2.3.17. FE HARFİYLE BAŞLAYAN ATASÖZLERİ	49
2.3.18. <i>Kaf Harfiyle Başlayan Atasözleri</i>	49
2.3.19. <i>Kef Harfiyle Başlayan Atasözleri</i>	50
2.3.20. LAM HARFİYLE BAŞLAYAN ATASÖZLERİ.....	51
2.3.21. MİM HARFİYLE BAŞLAYAN ATASÖZLERİ.....	53
2.3.22. <i>Nun Harfiyle Başlayan Atasözleri</i>	54
2.3.23. VAV HARFİYLE BAŞLAYAN ATASÖZLERİ.....	54
2.3.24. <i>He Harfiyle Başlayan Atasözleri</i>	55
2.3.25. <i>Ye Harfiyle Başlayan Atasözleri</i>	55
2.4. HATAY ALTINÖZÜ BÖLGESİ'NDE ARAP ALFABESİYLE KULLANILAN DEYİMLER	56
2.4.1. <i>Elif Harfiyle Başlayan Deyimler</i>	56

2.4.2. <i>Be Harfiyle Başlayan Deyimler</i>	58
2.4.3. <i>Te Harfiyle Başlayan Deyimler</i>	58
2.4.4. <i>Cim Harfiyle Başlayan Deyimler</i>	58
2.4.5. <i>Sin Harfiyle Başlayan Deyimler</i>	59
2.4.6. <i>Dat Harfiyle Başlayan Deyimler</i>	60
2.4.7. <i>Tı Harfiyle Başlayan Deyimler</i>	60
2.4.8. <i>Ayn Harfiyle Başlayan Deyimler</i>	61
2.4.9. <i>Kef Harfiyle Başlayan Deyimler</i>	62
2.4.10. <i>Mim Harfiyle Başlayan Deyimler</i>	62
2.4.11. <i>Vav Harfiyle Başlayan Deyimler</i>	63
2.4.12. <i>Ye Harfiyle Başlayan Deyimler</i>	63
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	65
KAYNAKÇA	66

KISALTMALAR

As	: Aleyhisselam
B.	: Bin veya İbn
E. t.	: Erişim Tarihi
B.y.y.	: Baskı Yeri Yok
ev.	: Çeviren
H.	: Hicri
H.z.	: Hazreti
M.	: Miladi
m..	: Milattan önce
m.s.	: Milattan Sonra
Sav.	: Sallallahu Aleyhi Vesellem

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Antakya ve Çevresi Yerleşim Yeri Sayısı	7
Tablo 2: Emir Fiilinin Çekimleri.....	12
Tablo 3: Bölgede Kullanılan Çoğullar	12
Tablo 4: Mazi Fiilinin Çekimleri	12
Tablo 5: Müzari Fiilinin Çekimleri	13
Tablo 6: Atasözü ve Deyimlerin Alındığı Kaynak Kişiler.....	70

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Antakya ve Çevresinde Konuşulan Diller	17
---	----

TRANSKRİPSİYON

ا : a-e

پ : b

ت : t

ث : ṡ

ج : c

چ : ɟ

ح : h

خ : ɣ

د : d

ذ : ð

ر : r

ز : z

س : s

ش : ŝ

ص : s

ض : ð

ط : t

ظ : ʒ

ع : ʕ

غ : ğ

ف : f

ق : k

ك : k

ل : l

م : m

ن : n

و : v

ه : h

ي : y

گ : g

BİRİNCİ BÖLÜM

HATAY ALTINÖZÜ BÖLGESİ'NDE KONUŞULAN ARAPÇA DİYALEKTİĞİ

GİRİŞ

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlıktır. Ergin'e göre, " Dil temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir."¹

Dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıtaadır. İnsanlar duygularını, düşüncelerini, fikirlerini, hükümlerini birbirlerine nakletmek, meramlarını birbirlerine anlatmak için dil denilen vasıtaya başvururlar. Fakat dil insanların kullandığı her hangi bir vasıtaya benzemez. Onun vasıtalığı sadece anlaşmayı temin etmesi bakımındandır. Fertler ve nesiller arasında anlaşma vasıtası olarak iş görür. Fakat bu işi görürken daima müstakil bir hüviyete sahiptir. İnsanlar ona istedikleri gibi hükmedemezler. Onu olduğu gibi kabul etmeye, onu bir vasıta olarak kullanırken onun hususiyetlerine dikkat etmeye, onun hususiyetlerine uymaya mecburdurlar. Çünkü dil sun'î veya maddî, bir vasıta değildir. O tabii bir vasıtaadır. Vasıta vazifesi görür, fakat tabii bir varlığı vardır. Dil bu bakımdan canlı bir vasıtaya benzer.²

Dil insanların anlaşmalarını sağlayan ve Allah tarafından insanlara verilmiş en büyük nimetler arasında yer alır. Aynı zamanda dil insanın duygu ve düşüncelerini aktaran bir sistemdir. Medeniyetlerin gelişmesinde ve ilmi çalışmalarda etkin bir role sahiptir. Bir dilin, bir kültürün zenginliğini o dildeki o kültürdeki sözlerden, hikâyelerden ve mesellerden anlayabiliriz. Bize atalarımızdan miras kalan bu kültür aslında kimliğimizi yansıtır. Atalarımız düşünerek konuşmuşlar ve bu sözlerle insanları düşünmeye sevketmişlerdir. Atalarımızdan bize

¹ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yayınları, 2002, s. 1.

² Ergin, s. 3.

kalan mirası korur ve kullanırsak ancak gelecek nesillere aktarabiliriz. Eğer kullanmaz, korumaz ve kayıt altına almazsak tarihin derinliklerinde kaybolurlar.

Atalarımız kendi bilgi ve birikimlerini, nasihatlerini veciz sözlerle ifade etmişlerdir. Bu sözlerin kıymetini ne kadar anlatsak azdır. Atasözleri ve deyimler topluma mal olmuş söyleyeni belli olmayan toplumun mihenk taşlarıdır. Saatlerce sürecektir konuşmalarımızı bir cümle bazen bir kelime ile ifade eden veciz sözlerdir. Bunların hepsi toplum tarafından kabul edilmiş ve benimsenmiştir. Bu çalışmamızdaki asıl maksadımız bu veciz sözleri kayıt altına alıp, gelecek nesillere aktarmaktır. Dünyanın en güzel dillerinden olan Arapçanın unutulmaya yüz tutmuş bu lehçenin unutulmaması ve gelecek nesillere aktarılması adına böyle bir çalışma yapmaya karar verdik. İlmi çalışmalarda ve Arapça belagat derslerinde sıkça duyulan atasözlerinin bölgedeki atasözleriyle benzediğini bazılarının da aynı olduğu fark edince bizler de bölgede kullanılan atasözlerini saha çalışmamızla yazıya aktardık.

Saha çalışmamızın geniş bir alanı kapsaması ve daha önce böyle bir çalışmanın olmayışı problemler çıkarsa da amacımıza ulaştığımız kanaatindeyiz. Saha çalışmamızda üç çeşit insanla karşılaştık: Bunların ilki Arapça okumayı yazmayı ve konuşmayı bilen medrese tahsili alanlardı. Diğer okuma bilip Arapça yazı yazamayan ama konuşanlardı. Geri kalanlar ki bunlar çoğunlukta olanlardı. Okuma ve yazma bilmeyen ama bölge Arapçasını konuşan insanlardı. Bölgedeki insanları seçerken özellikle orada doğmuş, orada yaşamış, yaşlı insanları bularak sohbet havasında bildikleri atasözlerini yazmak ilk işimiz oldu. Bunlar göç etmemiş, yeni kültür ve dillerle tanışmamış kimseledi. Yeri geldi kültürüne sahip çıkmış, atasözlerini dedelerinden ninelerinden öğrenen gençlere sorduk. Yeri geldi tahsilli insanlara sorduk yeri geldi eğitim almamış insanlara sorduk. Yeri geldi bölgeden göç etmemiş insanlara sorduk yeri geldiğinde de çeşitli sebeplerle bölgeden göç etmiş insanlara sorduk. Bu veciz atasözlerini alırken bazen yazarak; bazen de ses kaydına alıp, bilgisayar ortamında yazıya aktardık. Bu kişileri kaynak kişiler olarak isimlerini, soy isimlerini, yaşlarını, cinsiyetlerini, nerede doğduklarını, nerede yaşadıklarını bir tabloyla çalışmamıza ekledik. Bölgenin tarihsel sürecine, bölgedeki yerleşim yerlerinin isim değişimlerine değindik.

Altınözü Bölgesi Arapçasının lugavi özelliklerini araştırırken yazılı kaynakların mevcut olmayışı bizi zorladı. Atasözleri ve deyimleri saha çalışmamızda

kayda alırken dilin özelliklerini ve dildeki fonetik değişimleri tespit ettik. Bazı insanların atasözlerini hafızada tuttuklarını bazılarında unuttuklarını müşahade ettik. Bölgede Türkçe'den geçen kelimelere örnekler vererek bu kelimeleri cümle içerisinde kullandık. Ayrıca Hatay ilinin haritasını vererek bölgede konuşulan dilleri simgelerle anlatmaya çalıştık. Çalışmamızda bizi en çok zorlayan, atasözlerinin tedvini oldu. Bunun sebebi: bu atasözlerinin yazılı kaynaklarda mevcut olmayışı ve atasözlerin yeri ve zamanı geldiğinde söylenilmesidir. Bundan dolayı atasözlerini kayıt altına alırken birine “Bize bölgeye ait bir atasözü söyle” dediğimiz zaman “Ne söyleyeyim ki aklıma gelmiyor” cevabını alıyorduk. Bunun üzerine biz de yöre halkıyla daha fazla zaman geçirmeye karar verdik; halk arasında günlük konuşma ve sohbet esnasında söylenen atasözlerini yerinde tespit ederek yazıya aktardık. Daha sonra bu atasözlerini Türkçe'ye tercüme ettik.

Tercüme ederken karşılaştığımız bir diğer zorluk da: yöreye ait kapalı ifadeler içeren bazı atasözlerinin Türkçe'ye aktarıldığında tam olarak anlaşılamamasıydı. Bu kapalı ifadeleri, yöre halkından aldığımız bilgiler doğrultusunda açıklamaya çalıştık. Daha sonra bu açıklamaları söz konusu atasözlerinin altına yorum olarak ekledik. Ayrıca, söz konusu atasözleri Türkçemizde de kullanılan bir atasözü ise yorum kısmına onu da ekleyerek çalışmamıza devam ettik. Kayıt altına aldığımız atasözleri yerel halkın dili olduğu için Türkçe transkripsiyonuyla beraber okunuşunu verdik. Fasih Arapça'ya tercüme ederek bilimsel bir çalışma haline dönüştürmeye çalıştık.

Kendi değerlerine sahip çıkmayan bireyler giderek hem kültürel hem sosyal hem de dil olarak asimile olurlar. Bu çalışma bölgede yaşayan insanların her bir atasözünü aynı titizlikle yazıya akrarıp korunma altına alınması durumunda amacına ulaşacağı ümidindeyiz. Her bir birey kendi kültürüne sahip çıktığında atalarından kalan değerleri koruma altına aldığına başarılı bir işe imza atmış olacağını düşünüyoruz. Ayrıca ülkemizin kültürel zenginliğine katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Bölgede kullanılan bazı atasözlerinin fasih Arapçadaki atasözleriyle aynı olduğu saptanmıştır. Bunun sebebinin ise bölgede medrese tahsili yapmış kişilerin olduğu ve bu kişilerle yaptığımız saha çalışmalarında halkın bu şekilde ezberlendiği ve kullanıldığı bilgisini kayıt altına aldık. Bölgede Türkçe konuşulan köylerde düğünlerde Türkçe şarkıların yoğunlukta, Arapça konuşulan köylerde Arap musikisi yoğunluktadır. Yapılan dini törenler Arapça ilahi ve kasidelerle icra edilir. Gelinler

evlerinden çıkarılırken Arapça manilerle aynı zamanda Arapça ilahilerle teflerle çıkarılır. Camilerde Arapça hutbeler ve vaazlar verilir. Cenazelerde de telkinler orada bulunanların ibret alması için sesli olarak Arapça okunur.

Çalışmayı iki bölüme ayırdık. Çalışmanın birinci bölümünde tezimizin konusunu teşkil eden bölgenin tarihini, günümüzdeki sosyal ve kültürel yapısını ve buradaki lehçe ile bu lehçenin özelliklerini konu edineceğiz. İkinci bölümde ise mesellerin çeşitleri kaleme alınmış mesel kitaplarını ele aldıktan sonra; saha çalışmamızla elde ettiğimiz atasözlerini ve deyimleri yazdık

Birinci bölümde bölgenin tarihsel sürecini, coğrafik yapısını; bölgede konuşulan dilleri özellikle araştıracağımız Altınözü (Kuseyr) bölgesinde kullanılan dilin lugavi özelliklerini aktarmaya çalıştık. Fasih Arapçayla yakınlığını, değişim sebeblerini tespit ettik.

Söz uçar yazı kalır düsturuyla yapılacak bu çalışmayla kültürel zenginliği içerisinde barındıran atasözlerini ve deyimleri kaleme alacağız.

1.1.Altınözü'nün Tarihteki Yeri Ve Toplumsal Yapısı

Türkiye coğrafyası, binlerce yıllık tarihin imbiğinden geçerek oluşan yeryüzünün çok önemli bir noktasında yer alır. Bu coğrafyada tarihin sınavından geçmiş öyküler folklorun, kültürün, yaşam biçiminin şeklini göstermektedir.

Zengin bir tarih ve kültüre sahip olan Antakya, geçmişten günümüze çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Şehrin kurulması M.Ö. 300'lü yıllara dayanmaktadır. Tarihsel belgelere göre; Antakya I. Seleukus tarafından kurulmuştur. Bir dönem Sasani saldırıları ile tahrip edilen şehir, Roma imparatoru Justinianus tarafından yeniden inşa edilmiştir. Antakya tarih boyunca devletlerin sahip olmak istedikleri ve bu sebeple sürekli savaşların yaşandığı bir şehir olmuştur. Şehrin İslam hâkimiyetine ilk olarak geçişi M.S. 638 yılında gerçekleşmiştir. Daha sonra 968 yılında Bizanslılar, 1084 yılında Selçuklu Devleti ve 1268 tarihine gelindiğinde ise Memlükler şehrin kontrolünü ele almışlardır.³

³ Halil Sahillioğlu, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1991, ss.228-232.

Şehrin Osmanlı tarafından fethedilmesi ise Yavuz Sultan Selim'in gerçekleştirdiği Mısır seferi sırasında olmuştur. 1516'daki bu sefer sırasında ele geçirilen şehre Halep eyaletine bağlı bir sancak statüsü verilmiştir.

Antakya bölgesinde 16.yy'da yapılan tahrirlere göre Antakya kazası; Antakya, Suveyde, Altınözü, Kuseyr, Sugur ve Cebel-i Akra olmak üzere altı nahiyeden meydana gelmiştir.⁴

Yüzölçümü 357 km² ve toplam nüfusu 59.167 olan Hatay'ın Altınözü ilçesi bölgenin en eski ve önemli yerleşim yerlerinden bir tanesidir. Altınözü ilçesine ismi Osmanlı Devleti zamanında verilmiştir. O dönemde Fatikli Mahallesinde düzenlenmiş olan tapu kayıtları incelendiğinde bu bilgi teyit edilebilmektedir. Altınözü'nün Arapların eline geçmesinden sonra bölge, kasır olarak anılmaya başlanmış olup bu deyiş zaman içinde değişerek halk arasında kuseyr şeklinde telaffuz edilmeye başlanmıştır. İslamiyet'in hızla yayıldığı Hz. Ömer döneminde, Altınözü'nün hâkim kalesi Kozkale 638 yılında Arapların eline geçmiştir. Daha sonra Haçlılarca işgal edilen bölge yaklaşık 150 yıl boyunca Haçlıların denetiminde kalmıştır. Bölgenin tekrar İslam hâkimiyetine girmesi, Memluk Sultanı Baybars tarafından alınmasıyla olmuştur. Bu hâkimiyet ise 1515 yılına kadar sürmüştür. Daha önce de ifade edildiği üzere bölgenin Osmanlı hâkimiyetine geçişi ise Yavuz'un 1515 yılında gerçekleştirdiği Mısır seferi sırasında olmuştur. Sahip olduğu yoğun altın madenleri sebebiyle bölgeye Altınözü denilmiştir.⁵

II. Abdülhamit zamanında yapılan toprak reformuyla Altınözü bölgesi Halep iline bağlanmıştır. Altınözü'

nd

e yer alan milis güçleri, I. Dünya Savaşı boyunca Fransızları Altınözü'ne sokmayarak direnmişlerdir. 1921 Ankara Anlaşması yapıldıktan sonra Altınözü bölgesine girebilen Fransızlar Hatay Anavatana katılana kadar Altınözü milis güçleri ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Böylece Hatay'ın Anavatana katılmasında bahse konu milis güçlerinin de büyük bir katkısı olmuştur.

⁴ Enver Çakar, **XVI. Yüzyılda Halep Sancağı (1516-1566)**, Fırat Üniversitesi Orta-Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ, 2003, ss. 51-55.

⁵<http://www.altinozu.gov.tr/altinozu-tarihi>(erişim tarihi: 11.01.2018)

Çakar, Enver. (2003). *XVI. Yüzyılda Halep Sancağı (1516-1566)*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Orta-Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları

Anavatana katılan Hatay il ilan edilirken, Altınözü de Hatay’a bağlı 15 ilçe arasında yerini almıştır. Mülki sınırlarında 4 belediye, 41 köy yer almaktadır. Beldeye teşkilatı olan 4 yerleşim yeri; Altınkaya, Yiğityolu, Hacıpaşa ve Altınözü merkez’dir. Altınözü ilçesinde halkın büyük çoğunluğunun temel geçim kaynağı tarım olup, el sanatları da geçim kaynakları arasındadır. İlçenin başlıca tarım ürünleri; buğday, zeytin ve tütündür. Yoğun bir nüfusa sahip olması sebebiyle tarım alanları nüfusa oranla yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple halkın büyük bir kısmı mevsimlik işçi olarak Çukurova ve Amik Ovası’na gitmektedir. Koz Kalesi, Sırtlan Mağarası ve Melik-i Hileni’nin yazlık sarayıAltınözü bölgesinde yer alan ve günümüze kadar ulaşan tarihi eserlerdir.⁶

“İnsaniyetleri Benzer” adlı eserde Hatay şu şekilde tanımlanmıştır:

“Hatay’ın tarihsel bir geçmişi var. İpek Yolu üzerinde ve Arapça konuşulan bir kenttir. Hatay’da Alevi-Sünni birçok insan uzun yıllar boyu bir arada yaşadılar ve ortak bir kültür oluşturdular. Hatay’da son dönemde Suriye üzerinden Alevi-Sünni ayrımı geliştiriliyor ancak insanların birbirlerine karşı bir tutumu söz konusu değil. Çünkü bir arada yaşama ve saygı kültürü var.”⁷

1.2. Hatay Bölgesi Yer Adlarının Kökeni

Bölgelerin coğrafi yapıları, iklimleri, bitki örtüsü özellikleri, canlı çeşitleri, ekonomik ve kültürel faaliyetleri yer isimlerinin belirlenmesi üzerinde etkili faktörlerdir. Bir coğrafi bölgeye verilen isim zamanla bulunduğu çevre ve orada yaşayanlarla bir bütünlük kazanmaktadır. Bu sebeple yer adları, milletlerin yerleşim kültürlerine de ışık tutacak nitelikteki önemli tarihi belgeler arasında yer almaktadır. Bu konudaki en önemli resmî belge, Tapu-Tahrir defterleridir.

Ülkemiz açısından Tapu-Tahrir defterleri, yer adlarının tarihsel gelişim süreçlerinin görülebileceği en kapsamlı kaynaklardır. Bahse konu defterlerde; illerin köylerin ve diğer yerleşim yerlerinin adları, bölgede yaşayan halk ve ekonomik

⁶<http://www.altinozu.gov.tr/altinozu-tarihi>(erişim tarihi: 11.01.2018)

⁷ Fatma Doğruel, **İnsaniyetleri Benzer**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2009.

özellikleri hakkında ayrıntılı istatistiksel bilgiler yer almaktadır. Tapu-Tahrir defterleri incelendiğinde Antakya ve çevre bölgesinde resmi olarak tahrir kayıtlarına girmiş 726 yerleşim yeri bulunmaktadır. Bu yerleşim yerlerinin 288 adedi köy, 438 tenesi ise mezra olarak geçmektedir.

Tablo 1: Antakya ve Çevresi Yerleşim Yeri Sayısı (1526)⁸

No	Nahiye	Köy Sayısı	Mezra Sayısı	
1	Antakiye	27	85	112
2	Altınözü	55	42	97
3	Kuseyr	88	103	191
4	Şuğur	55	63	118
5	Cebel-i Akra	52	92	144
6	Suveyde	11	53	64
	Genel Toplam	288	438	726

Antakya ve civarında bulunan yerleşim yeri isimlerinin büyük çoğunluğu bölgenin kültürel yapısı sebebiyle Türkçe, Arapça, Farsça ve Rumca kökenli kelimelerdir. Çalışma kapsamında sadece Türkçe kökenli yer isimlerinin değerlendirmesi yapılacaktır. Antakya ve civarındaki 780 yerleşim yeri isminin 153 tanesinin Türkçe kökenli olduğu tespit edilmiştir. Başka bir deyişle yerleşim yeri isimlerinin yaklaşık %20'si Türkçe kökenlidir. Ancak bazı yerleşim yeri isimlerinin birden fazla dile dayalı kökeni olması ya da farklı kökenlerden gelen kelimelerin birleşimi şeklinde olması sebebiyle bu şekilde olan kelimeler çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Rumca kökenli olmasına karşın Türkçe fonetiğine uygun şekilde kaydedilen bazı yer adlarının da bulunduğunu ifade etmek gerekmektedir.⁹

1.3. Hatay Altınözü Bölgesi Arapça Dili

Altınözü'ndeki Arap dili yapısını incelemeden önce lehçenin ne olduğunun açıklığa kavuşması gerekmektedir. İngilizcede Dialect, Arapça'da (لهجة) olarak ifade edilen

⁸ T.C. Başbakanlık Arşivi, **Tapu-Tahrir Defteri**, No:1040, (=BA, TD, 1040) s.85/a-273/b.

⁹ Mehmet Tekin, **Hatay Tarihi**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

kelime, kendine has dil özelliklerini barındıran ve belli bir coğrafik bölgede fertler tarafından kullanılan bir bütündür. Lehçe bir dilin değişik ülkelerde veya bölgelerde aynı dile mensup kişilerce konuşulan bir biçimi olduğundan diğer lehçelerden farklı özellikler barındırmalıdır. Fakat bu farklılıkların sınırlı olması gerekir.¹⁰

Altınözü’nde konuşulan Arapça dili kendine özgü bazı özellikler gösteren bir lehçeye dönüşmüştür. Doğal olarak bir dil geniş kitlelere yayılmış ve pek çok kişi tarafından konuşulur olmuştur orijinal halini uzun süre koruması mümkün değildir. Çok geçmeden dilde oluşan farklılaşmalar anadilin lehçelerini oluşturur. Arapça da her dil gibi bu kanuna boyun eğmiş ve lehçelere ayrılmıştır.¹¹

Modern dönemde lehçe incelemeleri özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda Avrupa üniversitelerinde doğmuş ve gelişmiştir. Hâlihazırda modern dil incelemelerinde önemli bir unsur haline gelmiştir. Gelişmiş bazı üniversiteler kendi bünyelerinde lehçeler üzerine özel bölümler açmıştır.

Türkiye’deki lehçelerle ilgili dikkat çeken bir durum da Arapların burada bu tür lehçelerin varlığından haberdar olmamaları ve modern dönem lehçe tasniflerinde bu lehçeleri görmezden gelmeleridir. Bunun aksine Avrupalı araştırmacılar tarafından bu konuda birçok araştırma yapılmıştır.¹²

Arap lehçelerinin gösterdiği farklılık dilde bir bozulmanın göstergesi değil aksine gelişme ve ilerleme olarak yorumlanmalıdır.¹³

Dil bilimcilerin lehçe konusuna önceleri pek önem vermemelerinin temel nedeni, lehçelerin uzun süre ulusal dilin bozuk ve yersiz bir biçimi olarak görülmüş olmasıdır. Arapçada Kuran’ın dili olan Kureyş lehçesi standart Arapça’nın temel ölçülerini vermiş ve Arapçayı bir standarta oturtmuştur. Bunun için Kureyş lehçesinde olmayan kullanımlar fasih kabul edilmemiştir. Hicaz ve Kureyş eksenli dil, standart dil olarak kabul edilmiştir.¹⁴ Hâlbuki yapılan bazı araştırmalar fasih dilin

¹⁰İbrahim Enis, *Fi’l-Lehecati’l-„Arabiyye, Kahire, Mektebetu’l-Anclu el-Mısriyye*, 1965, s.17-18.

¹¹ Sevda Alan ve İsmail Güler, *Kureyş Lehçesinin Klasik Arapçaya Etkisi*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 2, Bursa, 2007, s.330.

¹² Abdülhadi Timurtaş ve M. Şirin Çıkar, *Mardin-Ömerli’de Kullanılan Arap Lehçesi Üzerine Dilsel Bir Tahlil*, Uluslararası Ömerli Ömeran ve Çevresi Sempozyumu, Kent Işıkları Yayınları, İstanbul, 2011, s.397.

¹³ Enis, ss. 85-86.

¹⁴ Murat Yıldız, *Standart ve Yerel Arapçanın Tarihsel ve Filolojik Sınırları: Mısır Lehçesi Örneği*, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi. Cilt: 10, Sayı:1, 2010, ss. 25-26.

temel ölçülerini ortaya koyan Kurân'da bile çeşitli kabile ve bölgelere ait 64 değişik lehçenin kullanıldığını göstermiştir.¹⁵

1.4. Hatay Altınözü Bölgesi Arapçasının Dil Özellikleri

Bölgenin dil özellikleri incelendiğinde benzerlik olarak Suriye lehçesine yakın olduğu anlaşılmıştır. Harflerin telaffuzunda özellikle peltek harflerde değişiklik olduğu saptanmıştır. Örneğin peltek okunan ث (se) harfi telaffuz edilirken ت (te) harfine yakın olduğu için ت (te) olarak telaffuz edilir. Mısır lehçesinde de bu böyledir. Bu kelimeleri örneklendirecek olursak.

Fasih Arapçada يوم الاثنين (yevmul îsneyn) pazartesi günü

Altınözü (Kuseyr) Bölgesi'nde يوم التتین (yevmıt tneyn)

Fasih Arapçada ثوب (şevb) elbise

Altınözü (Kuseyr) Bölgesi'nde توب (tevb)

Kar anlamına gelen تلج (şelc) kelimesi bölgede تلج (telc)

Sarımsak olarak bilinen ثوم (şum) kelimesi توم (tum) olarak kullanılır.

Alfabadeki diğer peltek harf olan ذ (zel) harfi د (dal) olarak telaffuz edilir. Kelime olarak örneklendirecek olursak Fasih Arapçadaki aldı manasına gelen اخذ mazi fiili bölgede اخذ (eħade) olarak kullanılır.

Fasih Arapçada muttasıl zamirlerden müzekkerler için kullanılan (o) zamiri vardır. Bu zamir bölgede (o) harfine dönüşerek okunur. Bunun örneklerini darb-ı mesellerde belirgin olarak göreceğiz. Örneğin fasih Arapçada ذنبه (zenebuhu) olarak kullanılırken bölgede دنبر (denebo) olarak kullanılır. Müenneslerin muttasıl zamiri ها kelimenin sonunda kullanılmaz. Örneğin بيتها (beytehe) olarak okunur. Aynı şekilde lafzatullahın zamiri okunmadan الله (Alla) şeklinde telaffuz edilir.

Yaptığımız araştırmalarda Hemdan Lehçesi'nde olduğu gibi bölgede هي ve هو zamirlerinin son harfleri şeddeli okunur. Fasih Arapçada هو كتب (o yazdı) ifadesi bölgede هو كتب (huvve keteb) o yazdı olarak; müenneslerde kullanılan هي zamiri bölgede هي (hiyye) olarak kullanılır.¹⁶

¹⁵Enver El-Cundi, *Vezâretu's-Sekâfiyyeti'l-Mısriyye*, 1960, s. 40.

¹⁶Muhammed Riyâd Kerîm, *El-Muktadab fi lehcatî el-Arab*, 1996, ss. 45, 150.

Kullanılan bazı kelimelerin dile kolay gelmesi sebebiyle kısaltılarak kullanıldığı görülmektedir. Bismillahirrahmanirrahim'e besmele elhamdülillahi'ye hamdele salâvat-ı şerifeye salvele denir. Termilojide buna naht denir.¹⁷

Bu kullanım Türkçemizde de mevcuttur. Ne haber cümlesi kısaltılarak halk dilinde naber olmuştur. Fasih Arapçada kullanılan ve nasılsın manasına gelen كيف (kif) bölgede كيفك (kifek) olarak kullanılır.

Alışverişte bir şeyin fiyatını soracak olduğumuzda fushada كم (ne kadar) soru edatıyla sorarken bölgede ايشق (işkad) ne kadar olarak kullanılır. Fasih Arapça da esmaul hamseden biri olan kayınbaba manasına gelen حم (am) olarak kullanılır.

Kısaltılarak kullanılan bazı kelimelere örnekler:

Fasih Arapçada (hangisi) anlamına gelen (أى شى) (eyyu şey'in) Bölgede (أيشن) (eyş) (hangisi) olarak aynı anlamda kullanılır. Fasih Arapçada (ne zaman) anlamına gelen (متى) (mete) Bölgede (ايمت) (eymet) olarak aynı manada kullanılır. Fasih Arapçada (nerede) anlamına gelen (اين) (eyne) Bölgede (اين) (eyn) (nerede) olarak aynı anlamda kullanılır. Fasih Arapçada (nasıl) anlamına gelen (كيف) (keyfe) Bölgede (كيف) (kif) (nasıl) olarak aynı anlamda kullanılır.

Bölgede Türkçe konuşan köyler olduğundan bazı Türkçe kelimeler kullanılmaktadır. Bölgede birisi Arapça konuşurken anlamını bilmediği bir kelime gelirse özellikle modern bir kelime gelirse onu öğrenmek yerine iki dillilikten gelen sebeple onu Türkçe olarak kullanır. Bu kelimelerden bazıları şunlardır.

“Çatal, Başhekim, Hemşire, Doktor, Üniversite, Sigorta, Garanti, Usta, Öğretmen, Telefon, Lokanta, Masa, Kahvaltı, Bilgisayar, Milletvekili, Ağa, Çay, Otel, Başkan, Çilek, Ambulans, Hastane, şarj, çekyat, eczahane, internet, fatura, koltuk, kültür, lojman, lamba, fiş, elektrik, kablo, otomatik, mıknatıs, kundura, vb.”

Bu kelimelerin günlük kullanımlarına aşağıda örnek verilecektir:

إعطيني چطَل: (a'tını çatal) Bana çatal ver.

إشترَيْتُ قَنْدَر: (işterayt kindıra) Kundura satın aldım.

الكأسُ فوقَ الماص: (ıl kes fok ıl masa) Bardak masanın üzerinde

¹⁷Reşid Atiyye, **Mu„cemuAtiyye fi“l-„Âmmiyyi ve“d-Dahîl**, tashih: HâlidAbdullah el-Kermî, Dâru“l-kutubi“l-ilmiyye, Beyrut, Tsz. S.6

بَدِّي چَايَ : (bedi çay) Çay istiyorum.

اِنْكَسَرَ التَّلْفُونُ : (inkesa ettelefon) Telefon kırıldı.

Şimdi bu örneklerin fasih Arapçada nasıl kullanıldıklarına bakalım:

اَعْطِينِي الشَّوْكَةَ : (a'tını eşşevkete) Bana çatal ver.

اِشْتَرَيْتُ حِذَاءً : (işteraytu hizean) Ayakabı satın aldım.

الْكَاسُ فَوْقَ الطَّوْلَةِ : (el ke'su fevka ttavleti) Bardak masanın üzerinde.

أُرِيدُ شَايَ : (uridu şeyen) Çay istiyorum.

اِنْكَسَرَ الْهَاتِفُ : (inkeseral hetifu) Telefon kırıldı.

Bölgede konuşulan dildeki kelimelerin bir kısmı Türkçeden etkilenmiştir. Fasih Arapçada, Türkçe karşılığı kaşık olan مِلْعَقَة, bölgede خَشُوق (haşuka) olarak; Türkçe karşılığı ayakkabı olarak bilinen; حِذَاء bölgede قَنْدَر (kındıra) olarak kullanılır.

1.4.1.Sayı Bakımından Kelimeler

Arapçada isimler sayı bakımından müfred, tesniye ve cem'i olarak üçe ayrılır. Müfred, tekil isimler için; tesniye ise iki isim için kullanılır. Tesniye (ikil), müfred ismin sonuna ref' halinde ان ; nasb ve cer halinde ilave ين edilerek yapılır. Cem' (çoğul) ikiden fazla şeyi gösteren isimdir' Cem' üç çeşittir: Cem'i müzekker salim, cem'i müennes salim ve cem'i teksir kullanılır.¹⁸ Ancak Altınözü lehçesinde Cem'i müzekker salim yapılırken مسافرين kelimesinde olduğu gibi sonuna (ون) yerine (ين) getirilerek yapılır. Cem'i müennes salim بنات kelimesinde olduğu gibi kelimenin sonuna (ات) harfleri getirilerek yapılır. Cem'i teksir ikiden fazla şeye delalet eden ve şekli ve harf sayısı değişen yani tekil ismin harekesinin değişmesi veya harflerinden birisinin hazfedilmesiyle oluşan çoğuldur. Kırık çoğullar genellikle semaidir. Sözlüklerden öğrenilir.¹⁹ باب (kapı) kelimesi çoğul yapılırken ابواب (ebveb) olarak kuralsız yapılır. Bölgedeki kullanılan çoğullar aşağıdaki gibidir:

¹⁸ Ahmet Yaşar, **Arapçanın temel kuralları**, İzmir, 1996, ss 46,48.

¹⁹ Yaşar, s 54.

Müfred	Tesniye	Cemi'i
بيت	بيتين	بيوت
مسافر	مسافرين	مسافرين
كتاب	كتيبين	كتب

1.4.2. Mazi, Müzari ve Emir Fiillerinin Çekimleri

Mazi Fiilinin Çekimleri:

Müfred	Tesniye	Cem'i	
كتب	كت	كتبو	Gaib
كتبت	كتبو	كتبو	Gaibe
كتبت	كتبو	كتبو	Muhatab
كتبت	كتبو	كتبو	Muhataba
كتبت	كتبنا	كتبنا	Nefs-i Mutekellim

Müzari Fiilinin Çekimleri:

Müfred	Tesniye	Cem'i	
يكتب	يكتبو	يكتبو	Gaib
تكتب	تكتبو	تكتبو	Gaibe
يكتبو	يكتبو	تكتبني	Muhatab
تكتبو	تكتبو	تكتبني	Muhataba
نكتب	نكتب	اكتب	Nefs-i Mutekellim

Emir Fiilinin Çekimleri:

Müfred	Tesniye	Cem'i
اكتب	اكتبو	اكتبو
اكتبي	اكتبو	اكتبو

1.5. Hatay Altınözü Bölgesi Dil-Lehçe Diyalektiği

Lehçe" Bir dilin tarihsel, bölgesel, siyasal sebeplerden dolayı ses, yapı ve söz dizimi özellikleriyle ayrılan kolu, diyalekt."²⁰ Geçmişte ya da günümüzde Bedevî Arap kabileleri coğrafi olarak birbirlerinden uzak olsalar da konuştukları dillerin ve lehçelerin büsbütün birbirleri için anlaşılmasız olduğu söylenemez. Lehçe farklılıklarında coğrafya, iklim ve fiziki etkenler etkili olabildiği gibi siyasi unsurlar, göç, savaş gibi toplumsal olaylar da etkili olabilmektedir.

Arapçada lehçe konusu hem zamansal, hem de coğrafi boyutlu bir konudur. Zaman bakımından ikinci asırdan itibaren ivme kazanarak üçüncü ve dördüncü asırlarda kesin kabul gören ‘müvelled dil’ kavramı bu bağlamda ele alınmaya değer bir husustur. Konunun bir yönü de coğrafidir.²¹

Lehçe konusu ile ilgilenen bilim dalı diyalektoloji diğer bir deyişle lehçe bilimidir. Geleneksel Arap diyalektolojisi nahvin kapsamı altında yürütülen ve bilahare lahnu'lâmme ve ta'rîb kitaplarıyla kendisini gösteren bir bilimdir. Ne var ki, söz konusu gayretlere rağmen klasikleşmiş pek çok filoloji kitabında lehçelere özgü yapılarla kişilerin kendi yanlışlarından kaynaklanan bozuk ifade biçimleri arasında belirgin bir ayırma gidilmemesi ve bütün bu kullanımların ayırimsız olarak dilden bir sapma olarak görülmesi geleneksel Arap lehçebiliminin zaaflarındandır. Dolayısıyla, Arapça açısından tarihin her döneminde varlığı bilinen ve ‘dârice’ adı ile anılan halk lehçeleri, Arap filolojisinde geleneksel olarak daha çok lahn ‘dil yanlış’ veya şâz olgusu ile birlikte ele alınmış, bir lehçebilim objektifliği içerisinde bu dil kullanımlarına yaklaşılamamıştır. Bununla beraber unutmamak gerekir ki

²⁰ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

²¹ Yıldız, s. 24.

lehçebilimi tarihine göz atılacak olursa bu durum dünyanın diğer yerlerinde de pek farklı değildir. “Dilbilimcilerin lehçe konusuna önceleri pek önem vermemelerinin temel nedeni, lehçelerin uzun süre ulusal dilin bozuk ve yersiz bir biçimi olarak görülmüş olmasıdır. İlerleyen dönemde dilbilimciler lehçeleri incelemek üzere lehçe betimlemesi ve dil haritaları gibi araştırma yöntemleri geliştirmişlerdir”²²

Arap filolojisinde Kur’ân’ın dili, standart Arapçanın yaşatılmasında en önemli unsur olarak görülmüştür. Zira Klâsik ya da Modern Arapçanın kendine model aldığı dil Kur’ân’ın dilidir. Başka bir deyişle Arapçayı standardize eden veya standart Arapçanın, yani fushânın temel ölçülerini veren unsurların başında Kur’an’ın dil yapısı gelmektedir. Müvelled olmasa da keskeşe, keşkeşe, ‘an’ane gibi bir takım lehçe kullanımlarının, fasih ‘doğru’ sayılmamasında bu tür özelliklerin Kureyş lehçesinde yer almaması kadar, kabilelerin Kureyş kabilesine olan coğrafi uzaklığı da etkili olmuştur. Zira Hicaz ve Kureyş eksenli dil standart dil olarak kabul görmüştür. Hatta bu bağlamda pek çok filolog bir lehçenin fasih sayılmasında “Kureyş’e coğrafi olarak yakınlığı” temel kıstas saymıştır. Oysaki bu tez kendisi içinde paradoksal bazı unsurlar da içerir. Zira geleneğin kendisi de Kur’an-ı Kerim’deki farklı lehçe kullanımlarını kabul eder. Bunun yanı sıra Modern dönemde yapılan bazı araştırmalar edebî dilin temsilcisi olarak nitelenen Kur’an’ı Kerim’de de çeşitli kabile ve yerlere ait 64 değişik lehçenin kullanıldığını ortaya koymuştur.²³

Araplar ve Türkler asırlarla ifade edilebilecek bir ortak tarihe sahiptirler. Bu tarih ve kültür olmak üzere hayatın birçok alanında ortak ya da birbirlerine benzeyen ürünlerde görülebilir. Deyimler ve atasözleri, sosyal, ekonomik, kültürel ve dinsel düşünce tarzını yansıttığından dolayı bu çeşitli meydanlardaki ortak ve benzeyen değerler en iyi biçimde yansıtabilir. Kuşkusuz her halka ve hatta her bölgeye özgü, o halkın veya bölgenin başka halka vebölge ile benzemeyen kendine özgü atasözleri vardır. Ama aynı zamanda, Arap ve Türk kültürleri arasında hem anlamda, hem kullanma durumlarında birbirine harfiyen örtüşen atasözleri vardır. Bazıları da, bir veya daha çok kelime ile fazla ya da eksik, ama birbirine de hem anlamda, hem kullanma durumlarında benzeşen atasözleri vardır. Bir de sözcükleri tamamen değişik olan ama anlamda ve kullanma durumlarında benzeşmektedirler. Bu

²² Yıldız, s. 25.

²³ Yıldız, s. 26.

atasözleri ve anlamları ile söyleyiş durumlarını bilmek, Arap ve Türk halkları arasındaki kültür, hayat, inanç ve düşünce tarzında iç içe yaşadıkları değerleri yansıtan bir ayna teşkiletmektedir. Bunun yanında, yazınsal çevri olmak üzere, çevrinin bütün çeşitlerinde yardımcı olabilir. Ayrıca bu ortak ve birbirini benzeyen atasözleri, Türkçe ve Arapça atasözleri sözlüğü hazırlamak için bir çekirdek oluşturması mümkündür.²⁴

Hatay ili medeniyet ve hoşgörünün şehri olarak son zamanlarda oldukça ilgi görmektedir. Bu durum Hatay'ın yüz yıllardır ayrı dili konuşan, ayrı dine, en önemlisi de aynı dinin farklı mezheplerine inanan insanların bir arada yaşadığı; çan, ezan ve hazan seslerinin birbirine karıştığı yer olmasındandır. Hatay; bir Yahudi esnafın alışveriş sonrası sizden aldığı parayı besmele çekerek sayacak kadar farklı kültüre hoşgörü ile baktığı yerdir. Bu farklı kültüre sahip insanlar tıpkı 'Gulf Stream Sıcak Su Akıntısı' gibi çok fazla karışmadan, ama birlikte yaşayabilmektedirler. Ortodoks ve Katolik Arapça konuşurlar, Sünni Arapça konuşurlar, Alevi (Nusayri) Arapça konuşurlar, Sünni Türkçe konuşurlar, İbranice konuşurlar, Bahaîliğe inananlar Arapça, Ermenice ve Kürtçe konuşurlar. Bu renkliliği bu parçalar oluşturur. Bu renklilik bir arada yaşayan bu insanların dillerine de yansımıştır. Bir insanın ana dili içine doğduğu, ilk kültürü aldığı ilk öğrendiği dildir. Yani dünyayı ilk defa o dille algılamıştır, o dildeki kavramlarla tanımıştır dünyayı. İlk defa o dille düşünmeye başlamıştır. Beyninde ilk olarak o dilin dizgesi, sistemi yer etmiştir. Çene şekli başta olmak üzere, dil ve dudak kasları yani ses çıkarmada etkisi olan bütün organlar bu anadile göre gelişmiştir. Bu sebeple de ikinci dili kullanırken mutlaka öğrendiği ilk dilin izlerini ya dizge, ya sistem ya da ses olarak yansıtacaktır Bir dili ikinci dil olarak kullanan kişilerin ağız özellikleri o dili birinci dil olarak kullanan insanlardan farklılıklar gösterir.

1.6. Hatay Altınözü Bölgesinde İki Dillilik

İki dillilik, insanın çeşitli sebeplerle ve değişik şartlar altında birden fazla dili edinmesi, kullanması veya ikinci bir dili ana diline yakın düzeyde öğrenmesi olarak

²⁴Abdurahmane Abdelli, **Türkçe ve Arapçada Ortak veya Benzeşen Atasözleri**, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2015.

tanımlandığı gibi;²⁵ bir bireyin iki dil bilmesi ya da toplumda iki dil kullanılması durumudur.²⁶ Şeklinde de tanımlanabilmektedir. Türkçe Sözlükte ise *iki dillilik*, iki ayrı dile sahip olma veya iki ayrı dili okuyup yazma becerisinde olma²⁷ şeklinde karşılık bulmuştur. Yapılan tanımlardan anlaşılacağı üzere çeşitli toplumsal veya kişisel sebeplerle iki veya daha fazla dile sahip olma durumudur.

Dünyada çeşitli sebeplerle ana dili dışında bir veya daha fazla dili günlük hayatında kullanmak durumunda olan insanların sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Yaşayan insanların yarısının iki ya da çok dilli olduklarını söylenmektedir.²⁸

Hatay' da iki dillilik denince Arapça konuşan Nusayriler, Sünni Araplar ve Hristiyan Araplar; Kırıkhan ve Reyhanlı'da az sayıda Kürtçe konuşurlar yanında Antakya şehir merkezinde artık sayıları giderek azalmış İbranice konuşan Yahudiler, Samandağ'ın Vakıflı köyünde az sayıda Ermenice konuşan iki dilliler akla gelmektedir.

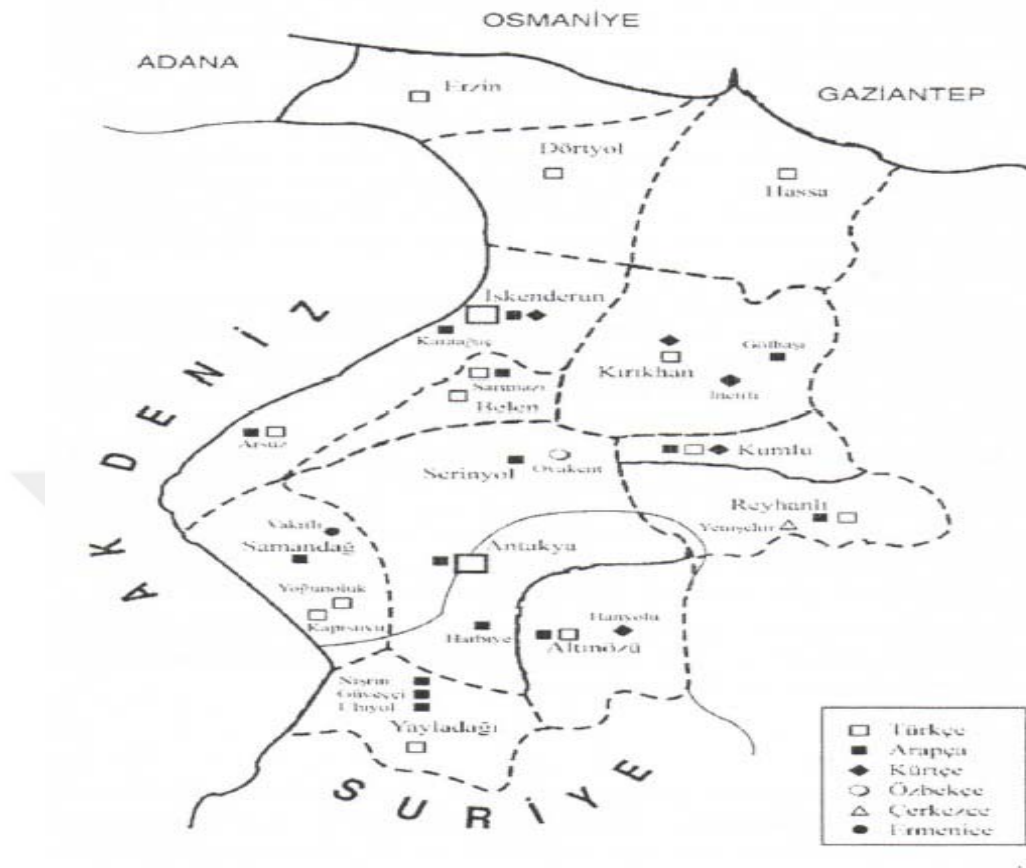
²⁵Doğan Aksan, **Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim**, TDK Yayınları, Ankara, 2003, s. 26.

²⁶Berke Vardar, **“Multilingual” Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, 1998, s. 24.

²⁷<http://www.tdk.gov.tr/> (erişim tarihi: 13.01.2018)

²⁸Zeynep Fulya Temel ve Hatice Şimşek, **Erken Çocukluk Döneminde İki Dillilik**, 2005, ss 65-72.

Şekil 1: Antakya ve Çevresinde Konuşulan Diller (İki Dillilik)

Antakya ve Defne: Kent merkezinde, Sünni Araplar ve Nusayriler tarafından Arapça ve Türkçe kullanılmaktadır. Antakya'ya bağlı, Kuzeytepe, Küçükdalyan, Büyükdalyan ve Serinyol'da da Arapça kullanılmaktadır. Antakya kent merkezine 17 km. uzaklıkta yer alan Ovakent yerleşim merkezinde Özbekçe konuşulmaktadır. İskenderun: Kent merkezinde Sünni Araplar, Nusayriler ve Hristiyanlar tarafından Arapça ve Türkçe konuşulmaktadır. Mardin'den göç yoluyla gelenler tarafından az da olsa Kürtçe konuşulmaktadır.

İskenderun ve Arsuz: İskenderun ve Arsuz'un bazı dağ köylerinde de Arapça konuşulmaktadır.

Reyhanlı: Sünni Türkler tarafından Türkçe ve Sünni Araplar tarafından Arapça konuşulmaktadır. Reyhanlı'nın Yenişehir mahallesinde yaşamakta olan Çerkezler günümüzde Türkçe konuşmakla birlikte yaşlılar kendi aralarında Çerkezce konuşmaktadırlar.

Samandağ: Kent merkezi ve merkeze bağlı köylerde Arapça kullanılmaktadır. Samandağ'a bağlı Vakıflı köyünde Ermeniler yaşamaktadır. Ortayaşın üzerindeki Ermeniler kendi aralarında Ermenice konuşmaktadırlar. Samandağ köylerinden Kapısuyu ve Yogunoluk, Türkçe konuşan tek dilli yerleşim yerleridir.

Belen, Dört Yol, Payas, Erzin ve Hassa: Türkçe konuşulmaktadır. Dört Yol, Payas, Erzin, ilçelerinde kısmen Kürtçe konuşulan mahalleler mevcuttur. Bunun sebebi ise bölgeye çeşitli sebeplerle doğudan göç edenler kişilerdir.

Yayladağı: Arapça konuşulan Arap Sünni köyleri Güveççi, Nişrin ve Uluyoldışındaki yerleşim yerlerinde Türkçe kullanılmaktadır.

Altınözü: Sünni ve Hristiyan Arapların yerleştiği bu bölgelerde Arapça konuşulmaktadır. Altınözü'ne bağlı Hanyolu köyünde Kürtçe konuşulmaktadır. Bazı Türk köylerinde Türkçe konuşulmaktadır.

Kumlu ve Kırıkhan: Kent merkezinde Türkçe'nin yanı sıra az da olsa Kürtçe konuşulmaktadır. Kırıkhan'a bağlı Gölbaşı köyünde Arapça, İncirli köyünde Kürtçe konuşulmaktadır.²⁹

²⁹Koray Cengiz, **Dil-Kültür İlişkisi Açısından Hatay'da İki Dillilik**, Yüksek Lisans TeziMKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antakya, 2006, ss. 201, 26-28.

İKİNCİ BÖLÜM

HATAY ALTINÖZÜ BÖLGESİ'NDE KULLANILAN ATASÖZLERİ VE DEYİMLER; FASİH ARAPÇA İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmanın ikinci bölümde Hatay Altınözü Bölgesi atasözlerini ve deyimler iki ayrı başlık altında alfabetik olarak sıralayacağız.

2.1. Darb-ı Mesel

2.1.1. Mesel Kelimesinin Anlamı

Arapçada atasözüne darb-ı mesel denir. المثل kökünden türeyen "المثل" "kelimesinin çoğulu الأمثال dir. "Darb" kelimesi ile "Mesel" kelimesi birlikte isim tamlaması oluştururlar. Darb-ı mesel, sözlerin yerli yerince kullanılmasına denir.³⁰

Ayakta dikilmek, bulunduğu yerden ayrılmak, faziletli olmak, benzetmek veya benzemek anlamlarına da gelir.³¹

Terminolojide ise söylenilen sözü veya anlatılan bir olayı veciz bir şekilde tamamlamak için söylenmiş özlü sözlerdir. Diğer bir tanımla "kendisiyle hâlihazırdaki bir hadisenin geçmişteki hadiseye benzetildiği, isabetli manaya sahip veciz sözdür".³²

Mesel (مثل), anlamı olarak "benzetmek, benzeri olmak" anlamındaki مثل (musûl) kökünden türemiş bir sıfat olup "benzeyen" demektir. Genel mânâda "atasözü" demektir. İbranice'de "maşal", Aramca'da "masla", Habeşçe'de "mesel" olarak kullanılan bu kelime sözlük anlamıyla "benzetmek" demektir ki bu da Türkçemizde "atasözü" ile karşılanmaktadır.³³

³⁰Abdulmecid Katâmiş, *El-Emsâlu'l-Arabiyye*, Dâru'l-fikr (1408/1988), s.13.

³¹İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Dar sadır, Tsz. Cilt 11, Beyrut, s. 610-611.

³²Katâmiş, s.11.

³³Ahmet Suphi Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi I*, İstanbul, 1996, s.103.

Meseller, yaşanmış bir olayın özeti olup icâzla anlatılan hikâyenin akılda kalan özü gibidirler.³⁴

Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'a (ö.224/838) göre; "Meseller, Arapların cahiliye ve islâm dönemlerdeki hikmetleridir. Onunla ifade etmek istedikleri şeyleri dolaylı bir şekilde ve ihtiyaçlarına göre ifade ettikleri sözleridir."³⁵

İbn Abdірabbih (ö.328/940) ise mesellerle ilgili şunları kaydeder: "Meseller, sözün nakışı, lafzın cevheri (özü), mananın süsü, Arapların seçip aldığı, acemlerin öne çıkardığı, her zaman her dilde konuşulan sözlerdir. Onlar şiirden daha kalıcı ve hitabetten daha üstündür. Hiçbir şey onlar gibi dolaşamaz ve yayılamaz."³⁶

El-Meydânî (ö. 518/1124), el-Muberrid'den (ö.285/898) meselin tanımıyla ilgili şunu nakleder: "Mesel, kendisiyle ikinci halin birinci hale benzetildiği yaygın sözdür."³⁷

Bölgede ise diyalekt bölümünde açıkladığımız gibi peltek ث harfine te dendiği için (metel) olarak anılır. Hatta birisi bir atasözü söyleyeceği zaman "Allah eskilere rahmet etsin. Söylenecek tüm sözleri söylemişler." manasına gelen şu cümleyi söylerler: إله یرحم الة ولین ما خلو کلم إلا قالو (Alla ырhem elevvelin me hallu kılme ile kaluvve).

Bazende "الله یرحم المثل هل متل" (Alla ырhem ılmettel hel metel) "Allah bu sözü söylene rahmet etsin" manasına gelen cümlesini kullanarak söylenilen söze hayranlıklarını dua ederek ifade ederler.

2.1.2. Mesellerin Tedvini

Arapça'daki meseller (atasözleri), yazı türünün önemli bir kısmını oluştururlar. Mesellerin kısa ve veciz oluşu, halkın meselleri ezberlemesini kolaylaştırmış ve sosyal hayatta daha sık kullanmasına sebep olmuştur. Meseller sözlü olarak aktarıldıkları ve kayıt altına alınmadıkları için günümüze daha az

³⁴Ali Şalak, *Merâhilu Tatavvuri'n-Nesri'l-Arabiyyî fi Nemâzicîh I-III*, Beyrut, 199, s.126.

³⁵Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbu'l-Emsâl*, Tahkik: Abdülmecîd Katâmiş, Mekke, 1980, s. 34.

³⁶İbn Abdi Rabbih, *Kitâbu'l-'ikdi'l-Ferîd*, Tahkik: Muhammed Sa.,id el-.,Aryan, el-Mektebetu'tticariyyetil-kubra, 1953, Cilt 3, s.2.

³⁷Ebû'l-Fadl Ahmed b. Muhammed el-Meydânî, *Mecma.,ul-Emsâl*, 2. Baskı, Beyrut, Dâru'l-ceyl,1987, Cilt 1, s.6.

ulaşmışlardır. Cahiliye döneminde bazı meseller yazılmış bilgisi elimizde olsada bütün meselleri kapsayacak derecede değildi.³⁸ Emevîler döneminde yapılan tedvin çalışmaları bu mesellerin ancak bir kısmı günümüze ulaşmıştır.

Hicretin ilk yıllarından itibaren Araplar 'da meselleri tedvin işlemi başlamıştır. Bu tedvin çalışmalarında Suhar b. 'Ayyaş el-'Abdî, 'Ubeyd b. şurye el-Curhemî ve 'Alaka b. Kurşum el-Kilâbî meselleri bir araya toplayan eserler yazmışlardır.³⁹

Hicri ikinci asırda ise Emevî devletinden sonra kurulan ve başa gelen Abbâsîler döneminde mesellerin tedvin çalışmaları hız kazanmıştır. Hicri altıncı asra kadar yazılan mesel kitaplarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

Ebû 'Amr b. 'Âlâ / *Kitâbu'l-Emsâl*,

Eş-şarkî b. el-Kutâmî / *Kitâbu'l-Emsâl*,

El-Mufaddal b. Muhammed ed-Dabbî / *Kitâbu'l-Emsâl*,

Yunus b. Habib ed-Dabbî / *Kitâbu'l-Emsâl*,

El-Muerriç b. 'Amr es-Sedûsî / *Kitâbu'l-Emsâl*, Nadr b.şumeyl el-Mâzinî / *Kitâbu'l-Emsâl*,

Ebû „Ubeyde Ma'mer b. el-Musennâ / *Kitâbu'l-Emsâl*,

Ebû Zeyd Sa'id b. Evs el-Ensârî / *Kitâbu'l-Emsâl*, Ebû Sa'id 'Abdumelik b.Kureyb el-Asma'î / *Kitâbu'l-Emsâl*,

Ebû Hasan Ali b. Hâzim el-Lihyânî / *Kitâbu'l-Emsâl*,

Ebû 'Ubeyd el-Kasım b. Selâm / *Kitâbu'l-Emsâl*, Muhammed b. Ziyâd İbnu'l-A'râbî / *Kitâbu'l-Emsâl*,

Âbdullah b. Harun et-Tevvezî / *Kitâbu'l-Emsâl*.

Abbâsîlerin ikinci döneminde de Yakub b. Sikkât / *Kitâbu'l-Emsâl*,

Muhammed b. Habib el-Basrî / *Kitâbu'l-Emsâl*, İbrahim b. Süfyan ez-Ziyâdî / *Kitâbu'l-Emsâl*,

Ebû 'ikrime 'Amir ed-Dabbî / *Kitâbu'l-Emsâl*,

El-Cahız / *Kitâbu'l-Emsâl*,

³⁸Kenan Demirayak, **Arap Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 2015, s. 94-95.

³⁹Katâmîş, s.41.

Şemir b. Hamdaveyh el-Herevî / *Kitâbu'l-Emsâl*, Muslim b. Kuteybe ed-Dineverî / *Kitâbu'l-Emsâl*, Ebû Heysem er-Râzî / *Kitâbu'l-Emsâl*,
Ahmed b. Ebi'Abdillah el-Barkî / *Kitâbu'l-Emsâl*, Ahmed b. Yahya Sa'leb / *Kitâbu'l-Emsâl*,
EbûTalib el-Mufaddal b. Seleme / *Kitâbu'l-Fâhir*, Muhammed b. Beşşâr el-Enbârî / *Kitâbu'l-Emsâl*, Ebû 'Abdillah ibrahim Naftaveyh / *Kitâbu'l-Emsâl*,
İbnu'l-Enbârî / *Kitâbu'z-Zâhir*,
Ebû Ca'fer el-Münzirî / *Kitâbu'l-Emsâl*,
İbrahim el-Kummî / *Kitâbu'l-Emsâl*,
Hamza b. Hasan el-İsbahânî / *Kitâbu'd-Durreti'lFâhira*,
El-İstahrî / *Kitâbu'l-Emsâl*,
Ebû Ahmed el-Hasan b. 'Abdillah b. Sa'id el-'Askerî / *Kitâbu'l-Emsâl*,
Huseyn b. Muhammed er-Rafikî / *Kitâbu'l-Emsâl*, el-Ğandecânî / *Kitâbu'l-Emsâl*,
Ebû Hilal el-'Askerî / *Kitâbu Cemhereti'l-Emsâl*, el-Meydânî / *Mecma'ul-Emsâl*.

‘‘Ebû'l-Kasım Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî / *Kitâbu Mustaska fi'l-Emsâl* adlı eserleri kaleme almış olsalar da bunların büyük bir kısmı günümüze ulaşamamıştır Eserlerin tedvini ile ilgili bu bilgiler Abdülmecîd Katâmîş’in “*el-Emsâlu'l-'Arabiyye*” adlı eserinin 39 ile 120. sayfaları arasındaki ilgili yerler taranarak elde edilmiştir.’’⁴⁰

2.2. Yapı Bakımından Mesel Çeşitleri

Arap edebiyatında meseller yapılarına göre veciz, kiyasi ve hurafî meseller şeklinde üçe ayrılmıştır. Veciz meseller en çok kullanılan mesellerdir. Mesel denilince ilk akla gelen bunlar olup atasözünün karşılığıdır. Kiyasi meseller Kur'an'a

⁴⁰Kenan Demirayak ve M. Sadi Çögenli, *Arap Edebiyatında Kaynaklar*, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, 1995, ss. 99-107.

ve hadise özgü emsal usluplarındandır. Hurafî meseller çoğunlukla hayvanlar üzere insanların dışındaki varlıkların dillerinden aktarılan mesellerdir.⁴¹

2.2.1. Veciz Meseller

Mana bakımından doğru ve isabetli olan özlü ve yaygın meseldir. Bu tür mesellerde sonradan ortaya çıkan bir durum, meseli doğuran önceki duruma benzetilir.⁴² Mesel bakımından en çok örneği olan ve ilk akla gelen mesel türüdür. Ayrıca hikmet ve bilgi sahibi kişilerin hikmetli sözleri ve şiir beyitlerinde geçen hikmet yüklü cümleler de bu grupta telakki edilir.⁴³

Bölgede kullanılan veciz mesellere örnek verecek olursak;

الْكَرَمُ أَكْرَمُ مِنْ صَحْبُو

(İlkerm ekrem mın sahbı)

Cömertlik sahibinden daha cömerttir.

Fasih Arapça'ya ise (الكرم اكرم من صاحبه) şekliyle çevirmek mümkündür.

2.2.2. Kıyasi Meseller

Kıyâsî meseller en güzel örneklerini Kur'ân-ı Kerîm'de ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) hadislerinde görebiliriz. İslam dönemine ait olan Kur'ân ve sünnet meselleri tarzında Ali b. Ebi Tâlib gibi hikmet sahibi kimselerden bazı meseller rivayet edilmiştir.⁴⁴

Kıyâsî meseller genellikle “meselu, kemeseli, kemâ” gibi ifadelerle başlar. Meselleri toplayan kitaplarda bu tür mesellere pek rastlanmaz.⁴⁵

Bu mesele verebileceğimiz örnek (مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْفَدَ نَارًا) “Onların örneği ateş yakmaya çalışan adamın örneği gibidir.”⁴⁶ Ayetindeki kullanım gibidir.

⁴¹ İsmail Durmuş, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* cilt:29 ss. 293-294

⁴² Katâmiş, s.28.

⁴³ Katâmiş, ss.28-29.

⁴⁴ Katâmiş, ss.30-31.

⁴⁵ Katâmiş, ss. 28-30.

⁴⁶ Bakara Süresi 2/17.

2.2.3. Hurafî Meseller

Türkçemizdeki kişileştirme anlamına gelen teşhis yani konuşma yeteneği olmayan bir şeyin adına konuşmaktır. Araplarda bunu kıyasi mesellerde kullanmışlardır. Hayvanların adına konuşmuş, onlar adına olaylar anlatmışlardır. Bu mesellerin çıkış yeri bedevi çevresidir.⁴⁷

Bölgede bu kullanımın mevcut olduğunu şu atasözüyle anladık:

قالو يا ديك صيح قال كل شي بوقتو مليح

(Kalu ye dik si h:kal kıl şî bi vekto mlih)

Fasih Arapça’da ise bu şekilde kullanılmıştır:

قالوللديك صيح قال كل شئ في اوانه مليح

“Horoza öt dediler. Her şey vaktinde güzeldir, dedi.”

2.3. Hatay Altınözü Bölgesi’nde Kullanılan Atasözleri

2.3.1. Elif Harfiyle Başlayan Atasözleri

أَبْعُدْ عَنِ الشَّرِّ وَغَنِّي لَوْ

(Eb‘id ‘anişşeri ve ğanni lo)

اِبْتَعِدْ عَنِ الشَّرِّ وَغَنِّي لَهُ

Kötüden uzak dur ve ona şarkı söyle.

Kendisinden kötülük gelebilecek kişilerden uzak durulması gerektiğini anlatan bir atasözüdür.

ابْنِ الْحُكْمِ خَبِزْطُو عَلَي رَكِبْتُو

(İbn il hukume hibizto ‘ele rikibto)

ابْنِ الْحُكُومَةِ خَبِزْهُ عَلَي رُكْبَتِهِ

Devlet çalışanının ekmeği dizindedir.

⁴⁷Katâmiş, s.32.

Memur olan kişinin geçimini rahat elde edeceği düşüncesini içeren bir atasözüdür.

إِبْنُ الْقَاقِ بَعِيْنُ أُمِّوْ حُلُوْ

(İbnil kaka bi 'eyin immo hülöv)

إِبْنُ الْغَرَابِ بَعِيْنُ أُمِّهِ حُلُوْ

Karga yavrusu annesine tatlı görünür.

Bir insan kendi kusurunu görmez. Yakınının kusurunu görmez. Ondaki çirkinlik gözüne tatlı görünür.

إِبْنُ لَيْلٍ إِنْ يَعْرِفُ الشَّيْئَ

(İbni leyl ibya'rif ilşeyl)

إِبْنُ اللَّيْلِ يَعْرِفُ مَنْفَعَتَهُ

Bir gecelik çocuk kucakta taşınmayı bilir.

Yeni doğan dahi olsa kucağa alınmak suretiyle insan menfaatini bilir.

إِتْعَلِّي إِذَا عَلَاكَ الزَّمَانُ

(İt'elle ize 'ellek ızzemen)

تَعْلُو إِذَا عَلَاكَ الزَّمَانُ

Zaman seni yükseltirse yüksel.

İnsanın eline fırsatlar geçtiği zaman onları değerlendirmeli. En yüksek dereceye çıkana kadar çalışması gerektiğini ifade eden bir atasözüdür.

إِلَّارُنَّبَ زِعْلَانُ لِلْجَبَلِ وَالْجَبَلُ مَلُوْ خَبَرُ

(İlernebe zı'lene lılcebel vıl cebel melo haber)

خَاصَمَ إِلَّارُنَّبُ وَالْجَبَلُ وَالْجَبَلُ مَالَهُ خَبَرُ

Tavşan dağa küsmüş dağın haberi yok.

“Tavşan dağa küsmüş dağın haberi yok”⁴⁸ Atasözü Türkçemizde kullanılan bir atasözüdür.

الْوَطَنُ قَتْلَانُ

(Ilvağan kıttel)

حُبُّ الْوَطَنِ قَتْلَانُ

Vatan ölümüne sevilir.

Vatan sevgisini ifade eden bir atasözüdür.

الزَّمَانُ مِثْلُ السَّيْفِ إِذَا مَا قَطَعْتَ

(Ez zemen mıtlı seyf ize me kaşa'to kaşa'ak)

الْوَقْتُ كَالسَّيْفِ إِنْ لَمْ تَقْطَعْهُ قَطَعَكَ

Zaman kılıç gibidir. Sen onu kesmezsen o seni keser.

Zamanın kıymetini anlatan bir atasözüdür.

الْمِسَّاسُ مَا يَبْتَعَبُ بِالْفَرْدِ

(Il misses me ibyit'ebbe bil ferde)

الظَّرْفُ لَا يَسَعُ الْكَيْسَ

Uzun sopa çuvala sığmaz.

“Mızrak artık çuvala girmez veya sığmaz.”⁴⁹

Kişinin yaptığı kötü işleri saklayamayacak duruma geldiğinde kullanılan bir atasözüdür.

إِشِّي مَا بِأَكْلِ الْكُنَافَةِ الْكَلَامُ بِزَّرَافِ

(İşşi me bi eklıl kınefe ılkelem bızzerafe)

الْأَمْرُ لَيْسَ بِأَكْلِ الْكُنَافَةِ الْكَلَامُ عَلَى الظَّرَافَةِ

⁴⁸ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri Ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılâp kitabevi, İstanbul.

⁴⁹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

İş künefe yemekte değil; tatlı ve güzel konuşmakta.

Künefe her ne kadar tatlı olsa da asıl tatlılık konuşmayla olur. Türkçemizde “Bal demekle ağız tatlanmaz” olarak kullanılır.

إفْعُدْ تَحْتَ الْحِيطَانِ أَوْ قُلْ إِمْقَدَّرْ مِنَ الرَّحْمَنِ

(Ik'od tehtıl hıtan ıvkul mmıkadder min errahmen)

يَفْعُدُ تَحْتَ الْحِيطَانِ وَ يَقُولُ الْقَدَرُ مِنَ الرَّحْمَنِ

Çürük duvarın altında otur sonra “Rahman böyle takdir etti” de.

İnsan tehlikeden uzak durmalıdır. Tehlikeli işler yapıp, başına bir kötülük geldiğinde bu bana Allah’tan geldi dememesi gerekir. Bu manada kullanılmaktadır.

الْكَلَامُ صِفَةُ الْمُتَكَلِّمِ

(Ilkelem sıfetul mutekellim)

الْكَلَامُ صِفَةُ الْمُتَكَلِّمِ

Sözler konuşmacıya işaret eder.

Bir insanın sözleri onun kişiliğini ortaya koyar. İnsan sözlerinin ayarını bilmeli konuşurken iyice düşünüp konuşmalıdır. Bu manada kullanılmaktadır.

الْكَلْبُ مَا بَعْضُ دَنَبُو

Ilkelb mebi ‘ad denebo

الْكَلْبُ لَا يَعْضُ دَنَبَهُ

Köpek, kuyruğunu ısırılmaz.

Kişi kendine ve kendi tarafından olanlara zarar vermez. Türkçemizde “Köpek sahibini ısırılmaz”⁵⁰ Olarak kullanılmaktadır.

الْكِلِّ مِنْ قَالٍ دِيسٍ حِلِي تُمُو

(İlli kimin kal dibis hili timmo)

⁵⁰http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

لَيْسَ مَنْ قَالَ دَبْسٌ حَلِيٍّ فَمُهُ

Kişi pekmez derse ağzı tatlanır mı?

Türkçemiz’de “Bal bal demekle ağız tatlanmaz.”⁵¹ Olarak kullanılmaktadır.

إِلِّي مَا يَبِيشُقْ مَا يَبِيلَقْ

(İlli me ibyişka me ibyilka)

الَّذِي لَا يَعْشُقُ لَا يَلْقَى حَبِيبَهُ

Aşk acısı çekmeyen sevgilisine kavuşmaz.

İnsan kavuşmak istiyorsa gerçek manada sevmeli âşık olmalıdır.

إِلِّي بِبِخْتَرَقْ تَمُو مِلْ حَلِيبْ يَبْنُفُخُ اللَّبَنُ وَيَبَاكُلْ

(İlli biyiẖtired timmo mil helib ibyinfoẖ illeben übyeklo)

مَنْ يَخْتَرِقْ فَمُهُ مِنَ الْحَلِيبِ يَنْفُخُ عَلَى اللَّبَنِ

Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek içer.

Yaptığı bir işten zarar gören kişi ona benzer diğer bir iş yapacağı zaman aynı hataya düşmemek için daha temkinli davranır. Türkçemizde “Sütten ağzı yanan yoğurdu (veya ayranı) üfleyerek yer (veya içer)”⁵² Olarak kullanılmaktadır.

إِذَا مَا فِي وَاحِدٍ كَبِيرٌ بَلْبَيْتٌ حَتَّ حَجَرٍ كَبِيرٍ

(İze mefi vehid kbir bilbeyt hit hacra kepire)

إِذَا لَا يُوجَدُ كَبِيرُ السِّنِّ فِي اللَّيْتِ صَنَّ حَجَرًا كَبِيرًا

Eğer evde bir büyük yoksa büyük bir taş koy.

Aile büyüklerinin önemini ve varlığını belirten bir atasözüdür. Onların yokluğunda ise onların büyüklüğünü temsilen büyük bir taş koyulması gerektiği ifade edilmektedir.

أَذْكَرُ الدَّيِّبِ وَ حَضْرُ الْقَضِيبِ

⁵¹http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

⁵²http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

(Izkor iddib ıv ھاڭڊەر elkadib)

أَذْكُرُ الذَّنْبَ وَ حَضَّرْتُ لَهُ الْقَضِيبَ

İti an çomağı hazırla.

Sevilmeyen bir kişi hakkında konuşulurken o kişi geldiği anda bu atasözü kullanılır. Türkçemizde “İti an, taşı eline al (veya çomağı hazırla)”⁵³ Şeklinde kullanılmaktadır.

إَرْضِينَا بِلِ هَمْ وَلِ هَمْ مَا بِيرُضَ فِينَ

(İrđine bil hem il hem me ibyırda fine)

رَضِينَا بِهِمَّا وَ هُمَّا لَا يَرْضَى بِنَا

Biz üzüntümüze razı olduk ama o bizden razı olmadı.

İnsan hüznlendiğinde “Biz derdimizi kabullendik ama o bizi kabullenmedi.” manasında kullanılmaktadır.

أَرْضِ الْقَرِيبَ وَلِ مَرَّ الْغَرِيبَ

(Arđıl karibe ıv marel garibe)

خُذِ الْأَرْضَ الْقَرِيبَةَ وَ الْمَرْأَةَ الْغَرِيبَةَ

Yakından tarla, uzaktan kadın al.

Yakın tarla almaktan maksat önceden ulaşım araçları olmadan tarlaya gidip gelmek zordu. Onun için yakın tarla al denilmiş. “Uzaktan kadın al.” derken de ailesi yakın oldu mu huzursuz olursun “Uzaktan al.” denilmiştir.

الْحِنْطُ بِنْدُورُ بِنْدُورُ إِبْتِرَجَعَ لِي قَلْبُ الطَّاحُونِ

(İl ھınța bitddur bitddur ibtirce’ le kalb ittaħun)

الْقَمْحُ يَدُورُ يَدُورُ وَ يَرْجَعُ إِلَى الطَّاحُونِ

Buğday dolaşır dolaşır değirmenin kalbine döner.

Buğday dolaşıp dolaşıp değirmene döner.

⁵³http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

Bir kimse ne olursa olsun sonunda bağılı bulunduğu ortama ve özünedöner masasına gelmektedir. Türkçemizde “Tilkinin dönüp dolaşacağı yer kürkü dükkânıdır.”⁵⁴ Atasözüyle benzer bir mana taşımaktadır.

الصَّدِيقُ بِالصِّيقِ

(Essadik bid dđdik)

الصَّدِيقُ وَقْتَ الصِّيقِ

Dost sıkıntıda belli olur.

Türkçemizde “dost kara günde belli olur”⁵⁵ Olarak kullanılmaktadır.

الْجُودُ بِالْمَوْجُودِ

(El cud bıl mevcud)

الْجُودُ بِالْمَوْجُودِ

İkram elde olanla yapılır.

Gelen misafire yapılacak ikramın evde olanla yapılacağını belirtir. Türkçemizde “Misafir umduğunu değil bulduğunu yer.” Atasözüne benzer bir kullanımdır.

الرَّجُلُ رَحِمَ لَوْ كَانَ فَحَمَ

(Er- riccel rahme levken fehme)

الرَّجُلُ رَحْمَةً وَلَوْ كَانَ فَحَمَةً

Erkek kömür olsa bile varlığı rahmettir.

Bir evdeki erkeğin varlığının önemini anlatan bir atasözüdür. Kötü olsa dahi bir erkeğin evdeki varlığı değerlidir.

الْمَايَاكُلُ تُوْمَ مَايَبْتِطَلْعُ رِيْحَتُو

(Il mebiyekol tum mebtıtla’ rihto)

⁵⁴http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

⁵⁵http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

مَنْ لَمْ يَأْكُلِ الثُّومَ لَمْ يَخْرُجْ مِنْهُ رِيحُهُ

Sarımsak yemeyen kimseden koku çıkmaz.

Kişi bir şeyden dolayı suçlanıyorsa muhakkak ondan buna işaret eden bir durum vardır. Atasözü bu manada kullanılmaktadır.

الْوَلَدُ وَلَدٌ لَوْ عَمَّرَ أَلْفَ بَلَدٍ

(İl veled veled lev ‘ammar elf beled)

الْوَلَدُ وَلَدٌ لَوْ عَمَّرَ أَلْفَ بَلَدٍ

Çocuk bin şehir imar etse bile çocuktur.

Çocuk ne kadar büyüse de makam mevki sahibi olsa hatta bin şehir imar etse bile ebeveyninin gözünde çocuktur.

الطَّبِيعُ تَحْتَ الرُّوحِ

(İl ṭabi’a teḥti rruh)

الطَّبِيعُ تَحْتَ الرُّوحِ

Huy canın altındadır.

Bir kimse küçüklüğünde ne ise büyüdüğünde de öyledir. Huyu değişmez. Türkçemizde “Can çıkmayınca (veya çıkmadan) huy çıkmaz.”⁵⁶ Olarak bilinir.

أَكْبَرُ مِنْكَ إِيَّوْمَ أَعْقَلَ مِنْكَ إِبْسِنَهُ

(Ekbar minnek ibyom e’kel minnek ibsineh)

مَنْ أَكْبَرُ مِنْكَ إِيَّوْمَ أَعْلَمُ مِنْكَ بِسَنَةِ

Senden bir gün büyük olan senden bir yıl akıllıdır.

Hayat en büyük öğretmendir. Yaşayarak insan tecrübeler elde eder. Bundan dolayı senden bir gün fazla yaşayan kimse senden daha bilgili daha akıllıdır.

⁵⁶http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

أَكْرِمْ ضَيْفَكَ بِالنَّارِ

(Ekrim dayfeke bin nar)

أَكْرِمْ ضَيْفَكَ بِالنَّارِ

Kışın sana misafirlige gelene ateş ile ikramda bulun.

Üşüyen bir insana yapılacak en güzel ikram öncelikle onu ısıtmaktır. Daha sonra istediğin ikramda bulunabilirsin. Misafirlige giden bir kişi üşüyorsa bu atasözünü kullanarak ev sahibinden ısınmayı talep eder.

إِنَّ الطُّيُورَ عَلَى أَشْكَالِهَا تَقَعُ

(İnne ttuyura ‘ale eşkelihe teka’u)

إِنَّ الطُّيُورَ عَلَى أَشْكَالِهَا تَقَعُ

Kuşlar birbirleriyle denkleriyle uçar.

Kişi kendine denk insanlar ile bir arada olur manasını taşımaktadır. Türkçemizde “Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş.”⁵⁷ Atasözüne benzer bir kullanıma sahiptir.

إِلَّاسِي مَا يَبْنَتَسِي

(İlese mebiyintese)

إِلَّاسَاءُهُ لَا تُنْسَى

Kötülük unutulmaz.

Bir insanın yaptığı kötülük unutulmaz. Ne olursa olsun hatırdan kalır. Yapılan iyilikler unutulur ama kötülükler asla unutulmaz. Bu manada kullanılan bir atasözüdür.

إِلِّي خَلَقَ الْجَحْشَ خَلَقَكَ

(İlli hālak il ceḥiṣ hālekak)

الَّذِي خَلَقَ الْحِمَارَ خَلَقَكَ

⁵⁷http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

Eşği yaratan senide yaratmıştır.

Kibirlenen insanlara “Kibirlenme eşği yaratan seni de yaratmıştır.” manasında söylenilen bir sözdür.

الْفَقِيرُ إِذَا رَكِبَ الْجَمَلَ الْكَلْبُ بَعْضُهُ

(İl fakir ize rıkeb el cemel il kelb bi’addo)

إِذَا رَكِبَ الْفَقِيرُ عَلَى الْجَمَلِ يَعْصُهُ الْكَلْبُ

Fakir deveye binse dahi köpek onu ısırır.

Fakir öyle bahtsızdır ki deveye binse bile köpek onu bir şekilde ısırır. Yani işi rast gitmez.

أَلْفَ لَيْلٍ كَدَرُ إِوْلَا لَيْلٍ تَحْتَ الْحَجَرِ

(Elf leyli keder üle leyli teht ilhacar)

عِشْ أَلْفَ لَيْلَةٍ تَحْتَ الْكَدَرِ وَلَا تَعِشْ لَيْلَةً تَحْتَ التُّرَابِ

Bin gün üzüntü içerisinde yaşamak; bir gün toprak altında yaşamaktan daha iyidir.

الْقَانُونُ مَا بِيَحْمِي الْمَغْفَلِينَ

(El kanun me biyihmi lmugaffelin)

الْقَانُونُ لَا يَحْمِي الْمَغْفَلِينَ

Kanun gafil olanı (ondan habersiz olanı) korumaz.

Bu atasözüyle alakalı iki farklı yorumla karşılaştık. İlki kanunların ondan habersiz olanları korumayacağı yönünde diğeri ise kanunların zayıf olanları ve kimsesi olmayanları korumayacağı yönündedir.

الْمَعُوذُ مَدَّ أَيْنَ بَيْنَ مَدَّ

(İl me’o med eyin beyinmed)

مَنْ عِنْدَهُ مَدُّ أَيْنَ يَمُدُّ يَدَهُ

Elinde direk olan nereye yetişecek.

Elinde kısıtlı imkânı olanın yardım edeceği kişiler çoksa “Sorumluluğu olanın eli nereye yetişsin” manasında kullanılan bir atasözüdür.

النَّاصِحُ لَبِيبٌ مَا يَضْعَفُ الضَّعِيفُ بِمُوتٍ

(İl nasih lebeyin me yid’af il da’if bi mut)

النَّاصِحُ إِلَى بَيْنَ مَا يَضْعَفُ بِمُوتٍ الضَّعِيفُ

Şişman kişi zayıflayana kadar; zayıf kişi açlığından ölür.

Bu atasözünde zenginliğe dikkat çekilmiştir. Benzetmeye başvurulmuştur. Zengin fakir olana kadar fakir açlıktan ölür. Manasında gelmektedir.

إِلَى مَا يَشْرَبُ مِنْ رَأْسِ النَّبْعِ مَا يَشْبَعُ

(İlli mebyişrab min tim il nibi’ me ibyişbe’)

مَنْ لَمْ يَشْرَبْ مِنْ رَأْسِ النَّبْعِ لَمْ يَشْبَعِ

Kaynağın başından su içmeyen doymaz.

إِلَى مَبْيَاكُلٍ مِنْ إِيدُو مَا يَشْبَعُ

(İlli mebyeko min ido mebyişbe’)

مَنْ لَمْ يَأْكُلْ بِيَدِهِ لَمْ يَشْبَعِ

Elinden yemeyen doymaz.

Kişi emeğiyle kazandığını yediği zaman doyar. Alın teri ile kazanılan kazanç insanı doyurur. Bu manada kullanılan bir atasözüdür.

اعْمَلْ اِمْلِيحْ اَوْ زِتْ بِالْبَحْرِ اِذَا الْمَخْلُوقُ نَسِيَ الْخَالِقَ مَا يَنْسَى

(I’mol imlih ü zit bil behr ize maḥluk nisy il ḥalik meb yinse)

اعْمَلْ طَيِّبًا وَارْمِهِ إِلَى الْبَحْرِ، اِذَا نَسِيَ الْمَخْلُوقُ لَا يَنْسَى الْخَالِقُ

İyilik yap denize at yaratılan bilmese yaratan bilir.

Türkçemizde “İyilik et denize at, balık bilmece Halik bilir.”⁵⁸ Şeklinde kullanılan bir atasözüdür.

أَيْشُ قَتْلَكَ يَا رَأْسُ قَتَلَنِي الطَّمْعُ

(Eyš katelek ya ras: katelni eṭṭama')

أَيُّ شَيْءٍ قَتَلَكَ يَا رَأْسُ قَالَ قَتَلَنِي الطَّمْعُ

Başa sormuşlar seni ne öldürdü?

“Beni aç gözlülük öldürdü” demiş.

Aç gözlülük insanın ölümüne yol açacak kadar kötü bir şeydir. Onun için insan kanaat etmeli ve kısmetine razı olmalıdır. Manasında kullanılır.

2.3.2. Be Harfiyle Başlayan Atasözleri

بَابِ الْبَيْعِ مِنْهُ هَاوِي سَكْرُو

(Beb ıl'biyici mınno hava sekro)

الْبَابُ الَّذِي يَأْتِيكَ مِنْهُ الرِّيحُ سُدَّهُ

Kendisinden rüzgâr gelen kapıyı kapat.

Sana zarar verebilecek bir şey varsa zararı sana dokunmadan onu engelle.

بَابِ النَّجَّارِ مَخْلُوعٌ

(Bebun neccar mahlu')

بَابُ النَّجَّارِ مَخْلُوعٌ

Marangozun kapısı kırık olur.

Türkçemizde kullanılan bir atasözüdür. Bir işle ilgilenen kişilerin kendi ihtiyaçlarını gideremediklerini belirtir. Buna benzer bir kullanım “Terzi kendi söküğünü dikemez.” Kullanımıdır.

⁵⁸http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

بِدِصِيرٍ جَمَّالٍ بَدِئَلِي بَابُ دَارُو

(Bedi sir cımmel bedi ‘alli beb daro)

مَنْ يَرِدُ أَنْ يَكُونَ جَمَّالًا فَعَلَيْهِ أَنْ يُعَلِّيَ بَابُ دَارِهِ

Deveyle uğraşacak kimse kapısını büyük tutacak.

Büyük işlerle uğraşacak kişi tedbirini ona göre almalıdır. Örneğin bir kimse ağa olmak istiyorsa gereklerini yerine getirmelidir.

بَتَاكُلْ عَنِيبَ إِلَّا بَتَقْتُلَ النَّاطُورَ

(Betekol ‘ımb ille betıktol ennaður)

هَلْ تُرِيدُ الْعَنِيبَ أَوْ أَنْ تَقْتُلَ النَّاطُورَ

Üzüm mü yiyeceksin? Bağı bekleyeni mi döveceksin?

بَلْ قَلْبٌ تَجْرَحُ وَلَا بِالنَّاسِ تَفْضَحُ

(Bıl kalb tıcraḥ vele bın nes tıfḍaḥ)

اِجْرَحْ فِي قَلْبِكَ وَلَا تَفْضَحْ فِي النَّاسِ

Sırrını kalbine göm insanlar içinde rezil olma.

بَيْنْتُ الصَّيِّقُ بِسَاعِ أَلْفِ صَدِيقٍ

(Beyt eḍḍayyek bi se’ elf sadik)

الْبَيْنْتُ الصَّيِّقُ يَسَعُ أَلْفَ صَدِيقٍ

Dar eve bin dost sığar.

Birbirlerini seven insanların oldukları ev dar olsa bile onlara sığar ama birbirini sevmeyen insanlara için bu böyle değildir.

بِيَخْذُكَ لِلْبَحْرِ بِرَجْعِكَ عَطْشَانُ

(Bi yaḥdek lelbaḥr birac’ek ‘ıṭṣen)

يَأْخُذُكَ إِلَى الْبَحْرِ وَ يُرْجِعُكَ عَطْشَانًا

Seni denize götürür susamış getirir.

Türkçemiz’de “ Seni suya götürür susuz getirir.” manasında kullanılan atasözüdür.

2.3.3. Te Harfiyle Başlayan Atasözleri

تَبْكِي أَلْفَ عَيْنٍ أَوْ تَدْمَعُ عَيْنِي

(Tibki elif ‘eyin ıv tidme’ ‘eyni)

تَبْكِي أَلْفَ عَيْنٍ وَ تَدْمَعُ عَيْنِي

Bin göz ağlar ama benim gözüm yaşarır.

Kişiler sıkıntı çektiklerinde insanlar onlarla beraber ağlasalar bile asıl üzüntü ve sıkıntının acı sahibinde olduğunu bildiren bir atasözüdür.

تِي تِي مِثْلُ مَا رَحْتِي جِيْتِي

(Titititi mitil merihtı ciyti)

تِي تِي مِثْلُ مَا رَحَلْتُ جِئْتُ

Titi gittiği gibi geri geldi.

Titi lakabında bir kız varlığından bahsedilir. Değişmesi için bir yere gönderilir. Aynı haliyle döndüğü için bu atasözü söylenmiştir. Türkçemiz’de “aynı tas aynı hamam” olarak bilinir. Bölgede değişmeyen insanlar için kullanılır.

تَعْلَمُ يَا فَتَى الْجَهْلُ عَارٌ لَا يَقْبَلُهُ إِلَّا كُلُّ حِمَارٍ

Te’allem ye feta el cehlu ‘ar le yekbeluhu ille kulli himar

تَعْلَمُ يَا فَتَى فَالْجَهْلُ عَارٌ وَلَا يَرِضَى بِهِ إِلَّا كُلُّ حِمَارٍ

Ey genç şunu bil; “Cehalet utanç vericidir. Onu ancak eşekler kabul eder.”

تُمْ الْمَفْتُوحُ مَابِ ضَلَّ جُوعَانُ

(Tım ılmeftuḥ mebi dal cu’en)

مَنْ يَفْتَحْ فَمَهُ لَا يَبْقَى جُوعَانَا

Ağız açık olan, aç kalmaz.

Açıkgözlü olanların kendi başlarının çarelerine bakacaklarını ifade eden bir atasözüdür.

2.3.4. Cim Harfiyle Başlayan Atasözleri

جَا بَدِ كَحْلَ عَمَاهَا

(Ce bedi kehle ‘emehe)

جَاءَ لِيُكْحِلَهَا أَعْمَاهَا

Gözüne sürme çekmek için geldi onu kör etti.

Bir iş yapmaya çalışırken yapacağı işi daha kötü bir hale getiren kişi hakkında kullanılır. Türkçemizde “ Kaş yapayım derken göz çıkardı.” Deyimine yakın bir anlamda kullanılmaktadır.

جَارُكَ بِخَيْرٍ أَنْتَ بِخَيْرٍ

(Carak ibhayr inte ıbhayr)

إِذَا كَانَ جَارُكَ بِخَيْرٍ فَأَنْتَ بِخَيْرٍ

Komşun hayırlısıyla, sen de hayırlısın.

Komşun iyi olduğu sürece sende iyisin ama komşunda bir fenalık bir kötülük varsa bu senide rahatsız eder. Bu manada kullanılan bir atasözüdür.

جَبِستَيْنُ بِأَيْدِ مَابِ يَنْجُمُ

(Cebısteyn bi id me bi yınhumlu)

لَا تَحْمِلُ يَدٌ بَطِيخَتَيْنِ

Bir elle iki karpuz taşınmaz.

Bir kişi birçok iş ile meşgul olduğu zaman onu uyarmak maksadı taşıyan bir atasözüdür.

جَبَلٌ عَلَي جَبَلٍ بِصِيرٍ أَوْ بَيْتٌ عَلَي بَيْتٍ مَا بِصِيرٍ

(Cebel ‘ele cebel bisir ü beyt ‘ele beyt me bisir)

يَصِيرُ الْجَبَلُ عَلَى جَبَلٍ وَلَا يَصِيرُ بَيْتٌ عَلَى بَيْتٍ

Dağ dağa olur ama ev evin içinde olmaz.

Bir dağı dağın üzerine inşa edebilirsin ama bir evi bir evin üstüne inşa edemezsin. Mecazi bir kullanımın olduğu bu atasözünde bir evde iki ailenin yaşayamayacağını içeren bir manada kullanılmaktadır.

جَبَلٌ لِّجَبَلٍ مَا يَلْتَقِيْ اَوْ اِنْسَانٌ لِاِنْسَانٍ يَلْتَقِيْ

(Cebel le cebel me ibyilteke insen le insen biyilteke)

جَبَلٌ لِّجَبَلٍ لَا يَلْتَقِيَانِ وَاِنْسَانٌ لِاِنْسَانٍ يَلْتَقِيَانِ

‘‘Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur.’’⁵⁹

Türkçemizde kullanılan bir atasözüdür.

جَارَكَ الْبَخِيلُ سَوَّاكَ صَاحِبَ غَرَضٍ

(Carek elbağil sevvek saheb ğareğ)

مِنْ أَجْلِ جَارِكَ الْبَخِيلُ صِرْتُ ذَا مَالٍ

Cimri komşun seni mal sahibi yaptı.

Kişinin cimri bir komşusu varsa ona tutumlu olmayı öğretir. Onu görerek onun cimriliğinden ders çıkararak mal mülk sahibi olur.

جَرَكَ بِطَعْمِيكَ بِنَ حَنِيٍّ اِبْنُكَ بِطَعْمِيكَ بِنَ مَنِيٍّ

(Carek bi ıa'mik bir ħınniye ıbnek bi ıa'mik bıl mınniyye)

جَارَكَ يُطْعِمُكَ بِالْحِلْمِ وَ اِبْنُكَ يُطْعِمُكَ وَيَمْنُ عَلَيَّكَ

Komşun sana severek yedirir. Oğlun ise minnetle yedirir.

جَارٌ لِلْجَارِ لَوْ خَرَابَ الدَّارُ

(Car lıccar lıv ħarab eddar)

الْجَارُ لِلْجَارِ لَوْ خَرَبَتِ الدَّارُ

⁵⁹http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

Ev bozulsa bile komşu komşuya muhtaçtır.

2.3.5. Ha Harfiyle Başlayan Atasözleri

حُبُّ حَبِيبِكَ لَوْ كَانَ عَبْدٌ أَسْوَدُ

(hıb hebiybek levken ‘ebd esved)

أَحِبُّ حَبِيبَكَ لَوْ كَانَ عَبْدًا أَسْوَدَ

Sevgilin siyahî biri olsa dahi onu sev.

حَبِيبُكَ لَوْ عَسَلَ مَا تَلْحَسُو كِلُو

(hebibek levken ‘esel me tilheso kilo)

لَوْ كَانَ حَبِيبُكَ عَسَلًا لَا تَأْكُلُهُ كُلُّهُ

Sevdiğin bal dahi olsa hepsini yeme.

Kişi sevdiğini ölçülü sevmeli sevgide aşırı gitmemeli bu manayı içinde barındıran bir atasözüdür.

حَسُ الطَّابِلُ مِنْ بَعِيدٍ يَبْجِي كَيْسُ

(hıs il tabıl min be’id iyici keyyis)

صَوْتُ الطَّابِلِ مِنَ الْبَعِيدِ جَيِّدٌ

Davulun sesi uzaktan güzel gelir.

Türkçemiz’de ‘Davulun sesi uzaktan hoş gelir.’⁶⁰ Şeklinde benzer bir kullanım mevcuttur.

حِطَّلِي بِكَفِّي لَمْسَحَ لَوْجِكَ

(hıttılli bi keffi lemseh le vıççek)

ضَعْ لِي فِي كَفِّي أَمْسَحُ وَجْهَكَ

Elime koy yüzüne süreyim.

⁶⁰http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

Sana bir şey verebilmem için öncelikle senin bana vermen gerekir. Bundan dolayı elime koy ki senin yüzüne süreyim. Manasıyla kullanılmaktadır.

حَطُّوْ دَنْبِ الْكَلْبِ بِالْقَالِبِ أَرْبَعِينَ سَنَ طَلَعَ كَمَنْ أَعَوْجَ

(ھاڭڭۇ دeneb ılkelb bılkaleb erba'in sineṭile' kemen e'vec)

وَضَعُوْ ذَيْلَ الْكَلْبِ فِي الْقَالِبِ أَرْبَعِينَ سَنَةً طَلَعَ أَعَوْجَ

Köpeğin kuyruğunu kırk yıl kalıba koydular yine eğri çıktı.

Kişi huyundan vazgeçmez, neyse odur. Türkçemizde “Huylu huyundan vazgeçmez.” olarak kullanılmaktadır.

2.3.6. Hı Harfiyle Başlayan Atasözleri

حَبِّي قِرْشَكَ الْأَبْيَضَ لِيَوْمِ الْأَسْوَدِ

(ḥabbi kırşıkelebyaḍ liyevmil esved)

اِحْفَظْ قِرْشَكَ الْأَبْيَضَ لِيَوْمِكَ الْأَسْوَدِ

Beyaz kuruşunu siyah gününe sakla.

Türkçemizde “Ak akçe kara gün içindir.”⁶¹ Şeklinde kullanıyoruz.

حَبِّ الْعَسَلِ بِجَرَارٍ لِيَجِيَّ أَسْعَارُ

(ḥabbi el'esel bıcraro le yici es'ero)

اِحْفَظِ الْعَسَلَ بِجَرَارِهِ حَتَّى تَرْتَفَعَ أَسْعَارُهُ

Balı küpte değeri gelinceye kadar sakla.

Sendeki şeyleri pahası artıncaya kadar sakla. Bu manayı ifade eden bir atasözüdür.

خُذْ أَرْضَ إِمْلَقٍ وَلَا تَخْذُ مَرَّ إِمْلَقٍ

(ḥoḍ ardım 'alleka vele teḥoḍ mara imṭalleka)

خُذْ الْأَرْضَ الْمُعْلَقَةَ وَلَا تَأْخُذْ الْمَرْأَةَ الْمُطْلَقَةَ

⁶¹http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

Yamaçtan tarla al ama boşanmış kadını alma.

Dağ eteğinde tarla ekmek zordur. Arazi engebeli olduğu için onu eken kişiyi yorar. Ama sen boşanmış bir kadını alma o seni daha çok yorar. Bu manaya gelen bir atasözüdür.

خُذْ سِنَّ الْعَجُوزِ عَطِينِي سِنَّ الْأَذْهَبِ

(hød sınınl ‘ecuz ‘aṭini sin il deheb)

خُذْ سِنَّ الْعَجُوزِ وَأَعْطِنِي سِنَّ الْأَذْهَبِ

Yaşlılığımı al, altın çağımı ver.

“İhtiyarlığımı al bana gençliğimi ver.” Manasında kullanılmaktadır.

خُذْ مَا صَفَا دَعْ مَا كَدَرَ

(huz me safa deĝ me keder)

خُذْ مَا صَفَا دَعْ مَا كَدَرَ

Sana huzur vereni al; sıkıntı vereni bırak.

2.3.7. Dal Harfiyle Başlayan Atasözleri

دَبَّةُ الضَّعِيفِ كُلِّ قِرَادٍ بِيرْكَبَهَا

(Debbetıd ḍa'ife kıl kırade bi yrkebhe)

الْخَيْلُ الضَّعِيفَةُ يَرْكَبُهَا كُلُّ بَرْعُوثٍ

Zayıf ata, her pire biner.

Zayıf olan kişileri herkes kullanmak ister. Kişinin güçlü olması kendini kullandırmaması gerekmektedir. Bu manada kullanılan bir atasözüdür.

دِقُّ الْحَدِيدِ هُوَ حَامٍ

(Dıkkil ḥedid hüve ḥemi)

أَطْرَقَ الْحَدِيدُ وَهُوَ سَاخِنٌ

Demiri kızgınken döv.

Bir işi vaktinde yap iş işten geçtikten sonra seni yorar. İşin zorlaşır. Demir kızginken dövüldüğünde daha kolay şekil alır. Onun için işini vaktinde yap. Bu manada kullanılan bir atasözüdür.

2.3.8. Ra Harfiyle Başlayan Atasözleri

رَبِّ قِطِّ بِتَكُلْ فَرَكَ

رَبِّ كَلْبِ بِيْحِمْ دَرَكَ

رَبِّ إِنْ أَدَمَ بِيْحُرْبُ دَرَكَ

(Rabbi kıtta bittetekol farek)

(Rabbi kelb bi yihmi darek)

(Rabbi ıbne edem bi yihrob darek)

رَبِّ قِطِّ يَأْكُلْ فَرَكَ

و رَبِّ كَلْبًا يَحْمِي دَرَكَ

و رَبِّ إِنْسَانًا يَحْرُبُ دَرَكَ

Kedi büyüüt ki farelerini yesin

Köpek büyüüt ki evini korusun

Âdemoğlu'nu büyüüt ki evini yıksın

Bu atasözünde insanın nankörlüğüne dikkat çekilmiştir. Türkçemizde “Besle kargayı oysun gözünü.” Kullanımına yakın bir mana içermektedir.

رَحْبُ الْفَضَاءِ مَعَ الْأَعْدَاءِ ضَيِّقٌ

وَسَمُّ الْخِيَاطِ مَعَ الْأَحْبَابِ مِيدَانٌ

(Raḥbul feḍei meal a'dei ḍayyikatun

Ve semmul ḥiyaṭi meal aḥbebu midenun)

رَحْبُ الْفَضَاءِ مَعَ الْأَعْدَاءِ ضَيِّقٌ

وَسَمُّ الْخِيَاطِ مَعَ الْأَحْبَابِ مِيدَانٌ

Birbirini sevmeyen iki insana yeryüzü dar gelir.

Birbirini seven iki insana iğnenin ucu geniş gelir.

2.3.9. Ze Harfiyle Başlayan Atasözleri

زَنْبُكَ عَلَى جَنْبِكَ

(Zenbek 'ale cenbek)

دَنْبُكَ عَلَى جَنْبِكَ

‘‘Yaptığın kötülük yanında kalır.’’⁶²

Kişi yaptığı kötülüklerin yanında taşır. Kötülük yapan birine söylenen bir atasözüdür.

2.3.10. Sin Harfiyle Başlayan Atasözleri

سِتِّي حَلِيمَةً رَجَعْتُ عَلَى عَدَّتِ الْقَدِيمِ

(Sitti halime rıc'et ale 'adte elkadime)

جَدَّتِي حَلِيمَةً رَجَعْتُ لِعَادَتِهَا الْقَدِيمَةِ

Halime nenem eski haline döndü.

Kişi bir değişime uğramayıp eski haline döndüğü zaman bu atasözü kullanılır.

2.3.11. Şin Harfiyle Başlayan Atasözleri

الشَّرُّكَ چِرْكُهُ

(İl şirkehçirkeh)

الشَّرَّكَهُ دَرْكَهُ

Ortaklık kötüdür.

Ortaklıktan doğabilecek kötülükleri engellemek için kullanılan bir atasözüdür.

شَمْسُ الْعَصْرِ ابْتِطَلْعَ عَلَى كَيْسِي

(Şemsil 'asır ibtiṭla' 'el keysin)

شَمْسُ الْعَصْرِ تَطْلُعُ عَلَى الْكَيْسِيِّ

⁶² Günahı boynuna anlamına gelen bu atasözü Mısır'da yaygın kullanılmaktadır.

İkinci güneşi güzellere çıkar.

Bir insana güzel olduğunu ifade etmek için kullanılan bir atasözüdür.

شَجَرَتِلْ مَا بِنْدَرِي عَلَي شِرْشَ بَدَّ قَطْعُ

(Şecirtıl me bıdderii ale şırşe bedde kaşı')

الشَّجَرَةُ الَّتِي لَا تَطُلُ أَهْلَهَا تَسْتَحِقُّ الْقَطْعَ مِنْ جَذْرِهَا

Bir ağaç dibine gölge vermiyorsa; onu kesmek gerekir.

Kendisine dahi faydası olmayanın başkasına faydası olmaz. Atasözü bu manada kullanılmaktadır.

شِلْنِ مِنْ ضَقْنِ حَطَّيْنَا بِشُورْبِنَا

(Şilne min dakinne haṭṭayna bişveribne)

أَخَذْنَا مِنْ لِحْيَتِنَا وَضَعْنَا إِلَى شَارِبِنَا

Sakaldan aldık bıyığa koyduk.

Kişi ortak çıkarlar taşıyan bir yerden diğer bir yere bir şey alıp verdiği zaman bu atasözü kullanılır.

شَرَارَ إِبْتِخَرَقُ الْحَارَ

(Şerara ıbtıḥrok el ḥara)

شَرَارَةُ تَحْرِقُ الْحَارَةَ

Küçük kıvılcım mahalleyi yakar.

Büyük olaylar küçük olaylarla başlar. Onun için hiçbir şeyi küçümsememek gerekir. Bu manada kullanılan bir atasözüdür.

شِرْشُ الْمِرِّ مَابِ صِيرُ حُلُو

(Şırşıl mır mebi sir ḥuluv)

عَقْبُ الْمُرِّ لَا يَصِيرُ حُلُوًا

Acının kökü tatlı olmaz.

Kişi ne ise öyle bilinir. Asil bir insanın nesli de asil olur.

شَاوِرُ الْكَبِيرِ وَالْطَّغِيرِ وَرَجْعُ عَلِي شَوْرِكَ

(Şevir ılıkbir vızzğir verce' 'ale şevrek)

شَاوِرُ الْكَبِيرِ وَالصَّغِيرِ وَأَرْجَعُ لِرَأْيِكَ

Büyüğüne küçüğüne danış ama kendi bildiğine dön.

2.3.12. Sad Harfiyle Başlayan Atasözleri

صَامَ صَامَ فَطَرَ عَلَ بَصَلِ

(Sam sam fişer 'al basle)

صَامَ صَامَ وَفَطَرَ عَلَى الْبَصَلِ

Oruç tuttu, tuttu; sonra soğanla orucunu açtı.

Akşama kadar oruç tuttu. Lakin güzel bir yemek beklerken iftarda sadece soğan yedi. Uzun bir sıkıntı sonunda umduğunu bulamayanlar için kullanılır.

صَاحِبِ الْمَالِ تَعْبَانُ

(Saħibıl mel tı'ben)

صَاحِبُ الْمَالِ تَعِبُ

Mal sahibi yorgundur.

Malı mülkü olan kişi onları idare etmek konusunda elde tutma konusunda uğraşı içerisinde olduğu için yorulur. Atasözü bu manada kullanılmaktadır.

2.3.13. Dat Harfiyle Başlayan Atasözleri

ضَحْكَةُ الْبَلَاءِ سَبَبٌ مِنْ قَلَّةِ الْأَدَبِ

(dahketil bele sebeb mın kılltıl edeb)

الضَّحْكُ مِنْ غَيْرِ سَبَبٍ قَلَّةُ آدَبٍ

Sebepsiz yere gülmek edepsizliktir.

Ciddi olmayıp daima sebepsiz yere gülenler için kullanılan bir atasözüdür. Yaptıkları davranışın iyi olmadığını onlara bildirir.

ضَعِيفَيْنِ قَتَلُ قَوِي

(da' ifeyn katlu kaviy)

ضَعِيفَانِ قَتَلُوا قَوِيًّا

İki zayıf bir güçlüyü dövdüler.

Türkçemizde “Birlikten kuvvet doğar.”⁶³ Atasözüne yakın bir anlam taşır. İki zayıf insan bir araya gelerek; güçlü birini dövdüler. Bu manada kullanılan bir atasözüdür.

2.3.14. Tı Harfiyle Başlayan Atasözleri

طَبَّ الْجَرِّ عَلَى تَمَّ وَلِ بِنْتُ ابْتِطَلَعْ لَامَ

(tıbbılcerra ale tımme vılbınt ıbtııla' le imme)

اَقْلَبِ الْجَرَّةَ عَلَى فَمِهَا تَطْلُعُ الْبِنْتُ لِأَمِّهَا

Küpün kapağı üstüne gelir. Kızda anaya çeker.

Bu atasözünde kız çocuklarının anneye benzeyeceği anlatılmaya çalışılmaktadır.

طُوتُ الْبَالِ بَتُّ هَذَا الْجَبَلِ

(tut el bel bıt hıd elcebel)

الصَّبْرُ يَهْدِي الْجِبَالَ

Sabır dağları yıkar.

طَعِمَ التَّمَّ ابْتِسَحَ الْعَيْنُ

ta'mi ttım ıbtıstıhıl 'ayn)

أَطْعِمَ الْفَمَ تَسْتَحِي الْعَيْنُ

⁶³http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

Ağza yedir göz utanır.

Birini utandırmak istiyorsan ona bir şeyler yedir. Çünkü ağza yedirirsen göz utanır. Bu manada kullanılan bir atasözüdür.

2.3.15.Ayn Harfiyle Başlayan Atasözleri

عَبْكُورُ لَبْنَتِي حَتَّى تَسْمَعُ كُنْتِي

(‘ebkul le binti hette tisme’ kenti)

إِيَّاكَ أَعْنِي وَاسْمَعِي يَا جَارَتِي

Kızıma söylüyorum ki gelinim anlasın.

Türkçemiz’de de benzer bir kullanım mevcuttur. ”Kızım sana söylüyorum. Gelinim sen anla.”⁶⁴

عَصَيْتِ الْعِزَّ بَتْ هِزْ هِزْ

(‘asaytil ‘iz bet hizze hez)

عَصَا الْعِزَّ يَكْفِيهَا الْهَزُّ

İzzet اساسını titret.

Olduğun makamı koru hakkını ver.

عَيْنُ الْحُبِّ أَعْمَى

(‘ayn el hub a’ma)

عَيْنُ الْمُحِبِّ عَمِيَاءُ

Aşkın gözü kördür.

Seven kişinin gözü kördür. Sevdiğinin kusurunu görmez. Bu manayı ifade eden bir atasözüdür.

عَصْفُورٌ بَلَّ إِيدُ أَحْسَنَ مِنْ عَشْرِ عَلَيَّ سَجَرٍ

⁶⁴http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

(‘sfur bil id aḥsen mīn ‘aşre ‘alessecre)

عَصْفُورٌ بِأَيْدِي خَيْرٍ مِنْ عَشْرَةِ عَلَى الشَّجَرَةِ

Elde olan bir kuş ağaçta olan on kuştan daha iyidir.

Kişinin sahip oldukları düşündüklerinden daha iyidir. Ağaçta on kuşun olacağına elinde bir kuşun olsun. Manasına gelmektedir.

2.3.16. Ğayn Harfiyle Başlayan Atasözleri

غَيْرُ نَصِيبِكَ مَا بِصِيبِكَ

(Ğayr nasibek me bisibek)

لَا يُصِيبُكَ غَيْرُ نَصِيبِكَ

Nasibinden başkası sana ulaşmaz. Sana takdir edilenden fazlasına ulaşamazsın.

2.3.17. Fe Harfiyle Başlayan Atasözleri

فِرْحُ الْكَلْبِ نَبَّاحٌ أَوْ فِرْحُ الْبَطِّ سِبَّاحٌ

(Firḥ il kelb nibbeḥ ü firḥ il baṭ sibbeḥ)

إِنَّ الْكَلْبَ نَبَّاحٌ وَإِنَّ الْبَطَّ سِبَّاحٌ

Köpeğin yavrusu havlar; ördeğin yavrusu yüzücü olur.

Kişi ne kadar mahir ise onun yavrusu da onun kadar mahirdir. Bölgede kullanılan atasözü bu manayı ifade etmektedir.

2.3.18. Kaf Harfiyle Başlayan Atasözleri

قَالُوا لِلْكَلْبِ مَنْ شَاهُودُكَ قَالَ لَوْلَجْ دَنْبُو

(Kalu lil kelbi min şahudek kal levleḥ denebo)

قَالُوا لِلْكَلْبِ مَنْ شَاهِدُكَ أَشَارَ إِلَى دَنْبِهِ

Köpeğe şahidin kim diye sordular? O da kuyruğunu salladı.(Ona işaret etti.)

Türkçemizde “Bozacının şahidi şıracı”⁶⁵ Olarak kullanıyoruz.

قَالُوا لِلْجَحْشِ لَيْشُ دَانِكَ إِكْبَارُ قَالَ مِنْ قَدْ مَابُدُورُ أَوْ بِسْمَاعِ إِكْبَارُ

(Kalu lil caḥşi leyş denakıkbar kalet minkad mebdur ıv bısme’ ıhbar)

قَالُوا لِلْحِمَارِ لِمَادَا أَدْنَاكَ كَبِيرَتَانِ قَالَ مِنْ كَثْرَةِ سَمَاعِ الْأَخْبَارِ

Eşeğe neden kulağın büyük diye sordular? Çok gezmek ve çok haber dinlemekten dedi.

2.3.19. Kef Harfiyle Başlayan Atasözleri

كُلُّ دِيكٍ عَلَى مَزْبَلَتُو صَيَّاحٍ

(Kıl dik ‘ele mezbelto siyyah)

كُلُّ دِيكٍ عَلَى مَزْبَلَتِهِ صَيَّاحٍ

“Her horoz kendi çöplüğünde öter.”⁶⁶

Herkes kendi bulunduğu bölgede söz sahibi olur. Yabancı olduğu yerlerde sözünü bilmeli davranışlarına dikkat etmelidir. Atasözü bu manada kullanılmaktadır. Türkçemizde benzer bir kullanım mevcuttur.

كُلُّ زَمَانٍ لَهُ حُكْمٌ وَرِجَالٌ

kull zaman velehu hükmun ve ricel

لِكُلِّ زَمَانٍ دَوْلَةٌ وَرِجَالٌ

Her zamanın bir hükmü ve adamı vardır.

Her zamanın hükmü idaresi ve insanları başkadır. Devlette insanlarda zamansal olarak değişime uğrarlar. Bu manayı barındıran bir atasözüdür.

كُلُّ طَلْعٍ إِلَى نَزْلٍ

(Kıl ṭal’a ile nezle)

كُلُّ صُعُودٍ يَعْقُبُهُ نَزْوٌ

⁶⁵http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

⁶⁶http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

Her yokuşun bir inişi vardır.

İnsanın karşılaştığı her zorluğun arkasında refaha ulaşacağını bir kolaylık olduğunu ifade eden atasözüdür. Türkçemizde “Her yokuşun bir inişi, her inişin bir yokuşu vardır.”⁶⁷ Şeklinde kullanılmaktadır.

كُلِّ صَبِيْعَكَ مَا سَوِي

(Kıl sabi'ek me seve)

لَيْسَتْ كُلُّ أَصَابِعِكَ مُتَسَاوِيَةً

Her parmağın bir değil.

Her insanın aynı huyda aynı karakterde olmadığını ifade eden bir atasözüdür.

كُلِّ عَنَزٍ يَتَّعَلَّقُ مِنْ قَرَائِنٍ

(Kıl 'enze ibtit'ellek minkreine)

كُلُّ عَنَزَةٍ مُعَلَّقَةٌ بِقَرْنَيْهَا

Her keçi kendi boynuzundan asılır.

Herkes yaptığının karşılığını görür. Bölgede boynuzundan asıldığı kullanılsa da bazı bölgelerde ayağından asıldığını ifade eden kullanımlarda mevcuttur. Türkçemizde “her koyun kendi bacağından asılır.”⁶⁸ Şeklinde kullanılmaktadır.

2.3.20. Lam Harfiyle Başlayan Atasözleri

لَبَّسَ الْعَوْدَ يَجُودُ

(Lebbis il ud bi cud)

لَبَّسَ الْعَوْدَ يَجُودُ

Elbise insanı güzelleştir.

İnsanın giydiği elbise önemlidir. Kişi kıyafetleriyle karşılanır. Güzel giyinen kimselere bu atasözü söylenir.

⁶⁷http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

⁶⁸http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

لَبْسُ الْعِيَارِ مَا يَدْفِي

(Lıbsıl ‘yera mebi deffi)

الْلَّبْسُ الْمُعَارُ لَا يُدْفِي

Ödünç elbise ısıtmaz.

Kendine ait olmayan bir şeyin insanın ihtiyacını tam olarak gideremeyeceğini manasına gelmektedir.

لَا تُدِقُ بَابَ الْعَلَامِ بِدِقِّ بَابِكَ

(Let dık beb ıl’alem bidıkkı bebek)

إِذَا طَرَقْتَ بَابَ النَّاسِ طَرَقَ النَّاسُ بَابَكَ

Milletin kapısını çalma senin de kapını çalarlar.

İnsanlardan bir şey istediğin vakit gün gelir senden bir şeyler isterler. Bu manayı ifade eden bir atasözüdür.

لَتُخُونُ حَبِيبَكَ لَوْ كُنْتَ خَائِنًا

(Lethun hebibek levkinit hain)

لَا تَخُنْ حَبِيبَكَ وَلَوْ كُنْتَ خَائِنًا

Hain olsan bile dostuna hainlik yapma.

لَا عَيْنٌ إِشْصُوفُ وَلَا الْقَلْبُ يُوجَعُ

(Le ‘eyn itşuvf velel kalb yüce’)

لَا عَيْنٌ تَرَى وَلَا قَلْبٌ يُوجَعُ

Ne göz görsün ne kalpacısın.

Kişi olumsuz bir durumla karşılaşp üzölmek istemediğı vakit bu atasözünü kullanır.

2.3.21. Mim Harfiyle Başlayan Atasözleri

مَا تَخُو كِرٍّ مِنْ حَارٍ كِلَ مَا صَاحَتْ إِمَابِيرُكَدْ وَرَاهَا

(Me teho kırre mıl hara kıl me sahet imme ıbtırgod verahe)

لَا تَخْطُبُ مِنَ الْحَيِّ بِنْتًا كُلَّ مَا نَادَتْهَا أُمُّهَا رَكِضَتْ وَرَاءَهَا

Komşudan kız alma ne zaman annesi çağırırsa arkasından koşar.

Mahallenden kız alma çünkü kızın ailesi yakın olduğundan sıkıntı yaşarsın. Annesi ne zaman onu çağırırsa annesinin arkasından koşar. Bu durumu ifade eden bir atasözüdür.

مَيْتِلْ هَادِي بَتْ هَذَا الْوَادِي

(Maytıl hedi bıt hıd el vadi)

الْمَاءُ الْهَادِي يَهْدُ الْوَادِي

Yavaş akan su vadiyi yıkar.

Su yavaş aksa da devamlı aktığı için vadiyi yıkar. Atasözü bu manada kullanılmaktadır.

مَا دُمْتَ فِي دَارِهِمْ فَدَارِيهِمْ

(Me dumte fi derihim federihim)

دَارِهِمْ مَا دُمْتَ فِي دَارِهِمْ

Onların evinde olduğun sürece onları idare et. Türkçemizde “Köprüden geçinceye kadar ayıya dayı derler.”⁶⁹ Atasözüne yakındır.

مَا حَدَّ بِكُولِ أَنَا دِيبْسِي حَامِضُ

(Me hede bikul ene dibsi hamid)

لَا أَحَدَ يَقُولُ دِيبْسِي حَامِضُ

Kimse benim ekşim/ayranım ekşi demez.

⁶⁹http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

Kimse kendi kusurunu görmez. Kendi ayıbını itiraf etmez. Atasözü bu manayı ifade etmektedir.

مَنْ طَلَبَ الْعُلَا سَهَرَ اللَّيَالِي

(Men talebel ‘ule sehira billeyeli)

مَنْ طَلَبَ الْعُلَى سَهَرَ اللَّيَالِي

Kim yüksekleri istiyorsa geceler.

Başarılı olmak isteyen kişi geceleri sabahlara kadar çalışır. Atasözü bu manada kullanılmaktadır.

2.3.22. Nun Harfiyle Başlayan Atasözleri

نَارِ الْكَبِيرِ بَدَأَ قِرْمَاتِ الْكَبِيرِ

(Narıl kebire bede kırmətıl kbire)

نَارُ الْكَبِيرَةِ تُرِيدُ حَطَبَ الْكَبِيرَةِ

Büyük ateş büyük odun ister

Büyük bir işe kalkışacak kişi iyi hazırlanması gerekir. Yani büyük işler büyük fedakârlıklar ister.

نَمْ بَكِّيرُ أَوْ كَوْمُ بَكِّيرُ شَوْفُ الصَّحِّ كِفْ بِتْصِيرُ

(Nem bekkir ü kum bekkirşuf il sıhğa kifbitsiyir)

نَمْ مُبَكِّرًا وَاسْتَنْفِظْ مُبَكِّرًا تَرَ الصَّحَّةَ كَيْفَ تَصِيرُ

Erken yat erken kalk sonra bak sağlıklı nasıl olunur.

Erken uyuyup erken kalkan kişinin sıhhatli olacağı manasına gelen bir atasözüdür.

2.3.23. Vav Harfiyle Başlayan Atasözleri

وَرَقَ الثَّيْنُ لَمَّا بِصِيرُ قَدْ إِجْرِ الْبَطِّ نَمْ وَلَ تَطْغَطَّ

(Varak ettin lemme bi sir kad ıcırlı batğa nem vele tığatğa)

إِذَا صَارَ وَرَقَ النَّيْنِ مِثْلَ قَدَمِ الْبَطَّةِ نَمَّ بِلَا لِحَافٍ

İncir yaprağı ördeğin ayağı kadar oldu mu, üstünü örtmeden uyu.

Baharın geldiğini bildiren bir atasözüdür. İncir yaprağının ördeğin ayağı kadar olduğu vakit yorgansız uyuyabileceği manasına gelmektedir.

2.3.24. He Harfiyle Başlayan Atasözleri

هَآكُ الْغَيْمُ جَبُّ الْمَطَرِ

(Hekıl ğaym cebıl maṭar)

هَذَا الْغَيْمُ جَاءَ بِالْغَيْثِ

Bu bulut yağmuru getirdi.

Bir işi kim ilk başlattı veya ona sebep olduysa bu atasözü söylenerek bu onun vesile olduğu ifade edilir. Bu manada kullanılan bir atasözüdür.

2.3.25. Ye Harfiyle Başlayan Atasözleri

يَا ابْنِي رُوْ خُلُوْ وَتَعَالَ خُلُوْ

(Ye ibni ru ḫulu vıt'a ḫulu)

يَا بُنَيَّ اذْهَبْ خُلُوْا وَتَعَالَ خُلُوْا

Oğlum tatlı git tatlı gel.

Türkçemizde de benzer bir kullanım vardır. Sık sık ziyaretine gelen bir evlada babası tarafından kullanılmış bir atasözdür.

يَا قَتُولَ وَجَعٌ يَا طَعْمِي شَبَعٌ

(Ye ktol vecci' ye ta'mi şebbe')

إِذَا أَطْعَمْتَ فَأَشْبِعْ وَإِذَا ضَرَبْتَ فَأَوْجِعْ

Dövüyorsan acıtacaksın; yedireceksen doyuracaksın.

Kişi bir iş yapıyorsa onu layıkıyla yerine getirmesi gerekir. Bu manada kullanılan bir atasözdür.

يَلِي رَايَحْ كَثَرُ الْقَبَائِحِ

(Yelli rayeh ketter ilkabeyeh)

أَيُّهَا الرَّايَحُ كَثَرِ مِنَ الْقَبَائِحِ

Ey giden kişi kötülüğü arttır.

Bir insan bir yerden ayrılırken işi bittiği için kötülük yaptığında işin bitti tabi ki kötülük yaparsın manasında kullanılan bir atasözüdür.

2.4. Hatay Altınözü Bölgesi'nde Arap Alfabetiyle Kullanılan Deyimler

2.4.1. Elif Harfiyle Başlayan Deyimler

أَرْبَعِينَ اللَّهُ يُعِينُ

(Arb'in Alla iy'in)

إِذَا كَانَ عُمْرُكَ أَرْبَعِينَ أَعَانَكَ اللَّهُ

Kırkyasına vardığında, Allah yardımcın olsun.

Kırk yaşını dolduran birinin hayattaki karşılaşacakları sıkıntılardan dolayı söylenen bir deyimdir.

اعْطِنِي دَانِكَ

(İ'tini denek)

اعْطِنِي أُذُنَيْكَ

Bana kulağını ver.

Kendisini dinlemeyen birine “beni dinle” manasında kullanılan bir deyimdir.

إِيْدُو تَحْتَ الْحَجَرِ

(İydo tehtil harca)

يَدُهُ تَحْتَ الْحَجَرِ

Eli taşın altında

Bir işe yardım edene söylenen bir deyimdir.

الْجُوعُ كَافِرٌ

(ılcu' kefer)

الْجُوعُ كَافِرٌ

Açlık kâfirdir.

Aşırı açlığın insanı isyana götürebileceğini anlatmaya çalışan bir deyimdir. Türkçemizde “ Açlık sofuluğu bozdurur.” Şeklinde kullanılmaktadır.

الْعَيْنُ بَصِيرَةٌ وَالْيَدُ قَصِيرَةٌ

(ıl'ayn basıra vıl yed kasıra)

الْعَيْنُ بَصِيرَةٌ وَالْيَدُ قَصِيرَةٌ

Göz görür ama el kısadır.

İnsan gördüğü yanlış düzeltmek isteyip onu yapamayınca bu atasözünü kullanır.

الْقَلْبُ عَلَى الْقَلْبِ

(el kalb 'ale kalb)

الْقَلْبُ عَلَى الْقَلْبِ

‘‘Kalp kalbe karşıdır.’’⁷⁰

Türkçemizde kullanılan bir deyimdir.

الْمُسَافِرُ أَدِيبٌ

(ılmısefer edib)

الْمُسَافِرُ أَدِيبٌ

Misafir edeplidir.

Misafir olan kimse hal ve hareketlerine dikkat etmelidir. Misafir terbiyeli olur. Manasında kullanılmaktadır.

⁷⁰ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

اَلْيَدُ اَقْوَى مِنْ يَدٍ

(ılyed akve mın yed)

اَلْيَدُ اَقْوَى مِنْ يَدٍ

El elden üstündür.

Kimi kimsenin diğer kimselerden güçlü olduğunu anlatan bir deyimdir. Türkçemizde “ El elden üstündür.”⁷¹ Şeklinde kullanılmaktadır.

2.4.2. Be Harfiyle Başlayan Deyimler

بِسْمِكَ يَا كَمُونُ

(Biskik ye kemmun)

هَلْ أُسْكِيكَ يَا كَمُونُ

Ey kimyon seni sulayayım mı?

İmkânsız bir durum karşısında kullanılan bir deyimdir.

2.4.3. Te Harfiyle Başlayan Deyimler

تَمَّ بِلَا لِسَانٍ

(tım bele lisen)

فَمَّ بِلَا لِسَانٍ

“Ağzı var dili yok.”⁷²

Fazla konuşmayanlar için kullanılan bir deyimdir. Türkçemizde kullanılan bir deyimdir.

2.4.4. Cim Harfiyle Başlayan Deyimler

جَالُ إِجَا وَالرَّاحُ رَاخُ

(Celice vır raḥ raḥ)

⁷¹http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

⁷²http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

الَّذِي جَاءَ جَاءَ وَالَّذِي ذَهَبَ ذَهَبَ

Gelen geldi giden gitti.

“İş işten geçti” manasında kullanılan bir deyimdir. Türkçemizde “iş işten geçmek”⁷³ Olarak kullanımı mevcuttur.

جَحُّ أَكْبَرُ مِنْ أُمِّ

(Cıh ekber mın immo)

الْجَحُّ أَكْبَرُ مِنْ أُمِّهِ

Cıh annesinden daha büyük

Mantıksız konuşan kişilere söylenen bir deyimdir.

جُوعُ الْجَرْبُوعِ

(Cu' el cerbu')

جُوعُ الْجَرْبُوعِ

Farelerin açlığı

Uzun bir zaman aç kaldıktan sonra hızlı yemek yiyenler için kullanılan bir deyimdir.

2.4.5. Sin Harfiyle Başlayan Deyimler

سِتِّينَ لَالِسَكِّينَ

(Sittin lesikkin)

سِتِّينَ لَالِسَكِّينَ

Altmış bıçağa

Altmış yaşına gelen birisinden fayda beklenmeyeceği anlamına gelen bir atasözüdür. Türkçemizde “ Yaş yetmiş iş bitmiş.” Atasözüne benzer bir kullanım içermektedir.

⁷³http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

سَوَّ الْبَحْرَ لَ الرُّكْبَ

(Sevve il beħr ler rikeb)

جَعَلَ الْبَحْرَ إِلَى الرُّكْبَةِ

Denizi dize kadar yaptı

Abartılı konuşan kişiler için kullanılan bir deyimdir. Deveyi kubbe yaptı anlamında gelmektedir.

2.4.6. Dat Harfiyle Başlayan Deyimler

ضَرَبَ السَّدَّ مَا رَدَّ

(ðarbıl sed me red)

ضَرَبَ بِلَا رَدَّ

Git bir daha gelme

“Gidişin olsun dönüşün olmasın” manasında kullanılan bir deyimdir.

ضَهْرُ عَلَى جَبَلٍ

(ðahro ‘ele cebel)

ظَهْرُهُ عَلَى الْجَبَلِ

Sırtını daga dayamış.

Kendisine desteği olan kimselerin durumunu anlatan bir deyimdir. Türkçemizde kullanılan bir deyimdir.⁷⁴

2.4.7. Tı Harfiyle Başlayan Deyimler

طَبُّ مِنَ الْعَيْنِ

(ţab minel ‘eyni)

سَقَطَ مِنَ الْعَيْنِ

‘‘Gözden düřtü.’’⁷⁵

⁷⁴http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

Artık benim için değerli değilsin manasında kullanılan bir deyimdir. Türkçe’imizde benzer bir deyim kullanılmaktadır.

2.4.8. Ayn Harfiyle Başlayan Deyimler

عَلَى الرَّأْسِ وَالْعَيْنِ

(‘aler ras vıl’ayn)

عَلَى الرَّأْسِ وَالْعَيْنِ

Baş göz üstüne.

Biri bir şey istediği zaman ona olumlu olacağının manasını veren bir deyimdir. Türkçemizde “Başım gözüm üstüne.”⁷⁶ Şeklinde kullanılan bir deyimdir.

عَيْنُ جَوْعَانَ

(‘eyno cu’ene)

عَيْنُهُ جَائِعَةٌ

Açgözlü

Açgözlü insanlar için kullanılan bir deyimdir. Türkçemizde “açgözlü olmak” olarak kullanılan bir deyimdir.

عَيْنُ مَا بَتَّ شَيْلٍ

(‘eyno me bit şiyil)

عَيْنُهُ لَا تُنْمَنُ

Gözü kaldırmaz.

Nazar değiren insanlar kullanılan bir deyimdir.

عَيْنُ مَا هِيَ عَيْنٌ

(‘eyno me hiyye ‘eyn)

⁷⁵http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

⁷⁶http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

عَيْنُهُ لَيْسَتْ عَيْنًا

Gözü göz değil

İnsanlara nazar değiren kimseler için kullanılan bir deyimdir.

2.4.9. Kef Harfiyle Başlayan Deyimler

كُلُّ مَا يَدِقُّ الْكَاسُ بِلْ جَرٍّ

(Kil me bidik il kes bil carra)

كُلَّمَا دَقَّتْ أَلْكَاسُ بِالْجَرَّةِ

Bardak küpe değdiği zaman

Her zaman manasında kullanılan bir deyimdir.

2.4.10. Mim Harfiyle Başlayan Deyimler

مَا صَحَّ الْمَنَامُ

(Me saḥ il menem)

مَا صَاخَ الْمَنَامُ

Rüya gerçekleşmedi.

مِثْلُ الزَّيْتِ يَقْبُ عُلْ وَچ

(Mitil il zeyt bikıb ‘el viç)

يَطْفُ عَلَى السَّطْحِ مِثْلُ الزَّيْتِ

Suyun üstüne çıkan zeytinyağı gibi

Suçlu olduğu halde suçsuz olduklarını iddia eden kimseler için kullanılan bir deyimdir. Türkçemizde “ Zeytinyağı gibi üste çıkmak.”⁷⁷ Olarak kullanılmaktadır.

مِثْلُ النَّحْلِ بِلْ وَحَلْ

(Mitil in neḥle bil vehle)

⁷⁷http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E. t. : 11.01.2018)

مِثْلُ النَّحْلِ بِالْوَحْلِ

Çamura batmış arı gibi

Yaptığı kötülüğü eline yüzüne bulaştıran kimseler için kullanılan bir deyimdir.

مَنْكَ فَيْكَ اللَّهُ يُعَافِيكَ

(Minnek fiyk Allah iy'efik)

مَا دَامَ فَيْكَ اللَّهُ يُعَافِيكَ

Sende ne varsa Allah onla sana afiyet versin.

2.4.11. Vav Harfiyle Başlayan Deyimler

وَجُو مِثْلُ خَبْرِ الصَّاحِ

(Viçço mitil ħibzil sac)

وَجْهُهُ مِثْلُ خَبْرِ الصَّاحِ

Yüzü sac ekmeği gibi.

Asık suratlı insanları tarif etmek için kullanılan bir deyimdir.

وَجَّيْنِ اَوْ قَفَّيْنِ

(Viçceyn ü kefayeyin)

وَجَّهَانِ وَ قَفَّيَانِ

İkiyüzlü

İkiyüzlü insanları tanımlamak için kullanılan bir deyimdir.

2.4.12. Ye Harfiyle Başlayan Deyimler

يَا بَحْرَ اللَّهِ خُدْ عَبْدَ اللَّهِ

(Ye beħr Allah hod 'ebdalla)

يَا بَحْرَ اللَّهِ خُدْ عَبْدَ اللَّهِ

Allah'ın denizi Allah'ın kulunu al!

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Atasözleri, bir toplumun sosyal, dinî ve psikolojik yapısı hakkında sağlam ve güvenilir bilgiler veren kültürel ve edebî bir miras olarak büyük bir önem arz etmektedir. Atasözleri, Türk ve Arap toplumlarında da kaynağını aynı dinden ve benzer sosyal yaşamdan alması yönüyle toplumsal ve dinî değerler noktasında ortak özellikler arz etmektedir. Bu da sosyal ve dinî hayatın içerisinde, yaşanan tecrübelerin veciz ifadelerle aktarılmasında benzer yönlerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu yönüyle, Türk - Arap atasözleri ve deyimleri her ne kadar lafız yönüyle birbirinden farklı olsa da anlamları bakımından benzer mesajlar vermektedir. Böylece her iki dildeki atasözlerinin çoğu birbiriyle örtüşmekte ve aynı sosyal, toplumsal ve dinî değerlere vurgu yapıldığı görülmektedir.

Hatay Altınözü (Kuseyr) Bölgesi Arapçası, Türkçesi ve Kürtçesi ile zengin bir kültürel birikime sahiptir. Bölgede kullanılan diller birbirinden etkilenmiştir. Bölgede kullanılan bazı atasözlerinin Fasih Arapçadaki atasözleriyle aynı olduğu saptanmıştır. Bunun sebebinin ise bölgede medresede eğitim görmüş kişilerin olduğu ve bu kişilerle yaptığımız saha çalışmalarında halkın bu şekliyle ezberlendiğinin bilinmesidir. Yapılan saha çalışmasında biz bunları kayıt altına aldık.

Çalışmada en çok zorlanılan durum, atasözleri ve deyimleri kayıt altına almak olmuştur. Bunun sebebi ise saha çalışmasında birine bir atasözü sorulduğunda aklına gelmemesi ya da eksik olarak hatırlamasıdır. Yapılan uzun sohbetler sonucu birkaç atasözü öğrenilebildi. Ancak yakın akrabalarla sabahlara kadar süren sohbetlerle atasözü sayılarını arttırılabildik.

Birbirinden kıymetli tarihsel ve kültürel bir zenginliği içerisinde barındıran bu atasözleri ancak kırk yaşını doldurmuş kişilerden öğrenildi. Yani kırk yaşının altındaki neslin bu zenginlikten uzak oluşu bizlere atasözü ve deyimlerin unutulmaya yüz tuttuğunu gösterdi. Biz yaptığımız bu çalışmayla ortadan kaybolacak bir kültürü ve aynı zamanda zengin bir dili kayıt altına almaya çalıştık. Gelecek nesiller bu çalışmamıza sahip çıkmalı bu çalışmamız üzerinde fikir yürüterek daha kapsamlı bir çalışma yapmalıdırlar.

KAYNAKÇA

- Abdelli, Abdurahmane. (Şubat 2015). *Türkçe ve Arapçada Ortak veya Benzeşen Atasözleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Abdioğlu, Hasan. (2008). İç Denetim Alanında Mesleki Yetkinliklerin Güçlendirilmesi Arayışları ve İngiltere İrlanda Denetçiler Enstitüsünün Yetkinlik Tanımlamaları. *Sayıştay Dergisi*, Sayı:68.
- Ağbaht, Mahmut. (2014). *Hatay'ın Yerleşik Arap Diyalektikleri: Wals'e Göre Dil Özellikleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniv. Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü
- Akar, Ali. (2006). Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunları. *Turkish Studies*, 1/2: 41-53.
- Aksan, Doğan. (2003). *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK.
- Aksoy, Ömer Asım. (Tsz.). *Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü*. 1. Cilt, İstanbul: İnkılâp.
- Akyalçın, Nazlı. (2012). *Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz / Tanıklı Sözlük*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Alemuddîn, el-Cundî. (1960). *Lehçetu'l-Kurâni'l-Kerîm Beyne'l-Fushâ ve Lehecâti'l-Kabâil. b.y, Dâru'l-Ulûm*.
- Armağan, Mustafa. (2011). *Osmanlı'nın Mahrem Tarihi*. İstanbul: Timaş, 5. Baskı
- Aslan, Cahit. (2005). *Fellahlar'ın Sosyolojisi*. Adana: Karahan.
- Atilla, E. (2013). *Arap Lehçelerinde Harflerin Değişmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları anabilim Dalı
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Tapu-Tahrir Defteri, No: 1040, s. 74-273.

Cengiz, Koray. (2006). *Dil-Kültür İlişkisi Açısından Hatay'da İki Dillilik*. Yüksek Lisans Tezi. Antakya: MKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çakar, Enver. (2003). *XVI. Yüzyılda Halep Sancağı (1516-1566)*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Orta-Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları

Çelikkol, Yaşar. (2005). Cahiliye Döneminde Yesrib'in Etnik Yapısı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (1), 319-346.

Demirayak Kenan, Arap Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 2015.

Doğan, Aksan. (2003). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*. Ankara: TDK

Doğruel, Fatma. (2009). *İnsaniyetleri Benzer*. İstanbul: İletişim Yayıncılık

El-Cündî Enver, Vezâretu's-Sekâfiyyeti'l-Mısriyye, 1960

Enis, İbrahim. (1965) Fi'l-Lehecati'l-, Arabiyye, Kahire, Mektebetu'l-Anclu el-Mısriyye, s.17-18.

Furat, Ahmet Suphi. (1996). *Arap Edebiyatı Tarihi I*. İstanbul: nşr. Edebiyat Fakültesi Basımevi

Gündüz, Ahmet. (2008). 1526 Tarihli Tahrir Defterlerine Göre Antakya ve Çevresindeki Türkçe Yer Adları Hakkında Bir Değerlendirme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9.

Gündüzöz, Soner. (2003). Klâsik ve Modern Arapçanın Tarihsel ve Filolojik Sınırları. *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:8, Kış, 2003.

Hatay valiliği. (2011). *Hatay İl Yıllığı*. Hatay

İmer, Kamile. (1997). Türkçe-Lazca Konuşan İki Dillilerde Kod Değiştirimi. *VJII. Uluslararası Dilbilimi Konferansı Bildirileri*, Ankara. 7-9 Ağustos 1996

İpek, Muhammet Selim. (2014). Türk Atasözleri ve Deyimleri İle Eşanlamlı Arap Meselleri. Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri Bölümü,

Arapça Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, *EKEV Akademi Dergisi*. Yıl: 18, Sayı: 60, S.187.

Kayra, Erol. (1991). Lehçe Bilimi ve Dil Haritaları. Ankara: *Türk Dili*, 1991, Ekim II, sayı: 478, s. 301.

Karaağaç, Günay. (2011). Bireysel İki Dillilik ve Toplumsal İki Dillilik. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*.s.717: 222-228.

Katâmîş, Abdulmecid. (1408/1988). *el-Emsâlu 'l-Arabiyye*. Dımaşk

Kerîm, Muhammed. Riyad. (1996). El-Muktadab fî lehcati.*el-Arab*, b.y, s.43.

Keser, İnan. (2011). *Nusayrilik-Arap Aleviliği*. Adana: Karahan.

Korkmaz, Zeynep. (2009). *Gramer Terimleri Sözlüğü*.Ankara: TDK.

Kuşçu, Veysel. (2008). “Samandağ'ın Beşerive İktisadi Coğrafyası” Basılmamış Doktora Tezi.Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, Jale. (2009). *Hatay Ağzı*.Adana: Karahan.

Pilancı, Hülya. (2006). *Türk Dili*.Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Sahillioğlu, Halil. (1991). “Antakya”.İstanbul: *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.3, s.228-232.

Sevda, Alan, ve İsmail Güler. (2007). Kureyş Lehçesinin Klasik Arapçaya Etkisi.Bursa: *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 2, s. 330.

Şalak, Ali. (1991). *Merâhilu Tatavvuri'n-Nesri'l-Arabiyyî fî Nemâzicih I-III*.Beyrut.

Tekin, Mehmet. (2000). *Hatay Tarihi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Temel, Zeynep Fulya veHatice Şimşek. (2005). Erken Çocukluk Döneminde İki Dillilik.*Türk Dili*637: 65-72.

Timurtaş, A., ve Çıkar, M. Ş., (2012). Mardin-Ömerli’de Kullanılan Arap Lehçesi Üzerine Dilsel Bir Tahlil.*Uluslararası Ömerli Ömeran ve Çevresi Sempozyumu 2011*. İstanbul: Kent Işıkları Yayınları. s. 397.

Toklu, Osman Mehmet. (2003). *Dilbilime Giriş*.Ankara: Akçağ.

Uzun, Tacettin. (2003). Arap Dilinde Meseller.Konya: *Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 5, Ocak-Haziran, S.55-169.

Vardar, Berke. (2002). “Multilingual”.İstanbul: Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü.

Yıldız, Murat (2010). Standart ve Yerel Arapçanın Tarihsel ve Filolojik Sınırları: Mısır Lehçesi Örneği. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*.Cilt: 10, Sayı:1.

Yurtbaşı, Metin, (1993). *A Dictionary Of Turkish Proverbs*. Ankara: Turkish Daily News.

İnternet Kaynakları

<http://www.altinozu.gov.tr/altinozu-tarihi>(Erişim Tarihi: 11.01.2018)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (Erişim Tarihi: 11.01.2018)

Kaynak Kişiler

ADI	SOYADI	DOĞUM YERİ	CİNSİYET	İKAMET YERİ	YAŞ	MESLEĞİ	EĞİTİM DURUMU
GÜLFEN	DURMAZ	ALTINÖZÜ/ FATİKLİ	KADIN	FATİKLİ	65	EV HANIMI	OKUR YAZAR DEĞİL
HALİME	TÜRK	ALTINÖZÜ/ TOPRAKHİSAR	KADIN	TOPRAKHİSAR	89	EV HANIMI	OKUR YAZAR DEĞİL
HASAN	NALBANTOĞLU	ALTINÖZÜ/ YOLAĞZI	ERKEK	ANTAKYA	50	İNŞAAT USTASI	ORTAOKUL
HAYRİYE	DÖNMEZ	ALTINÖZÜ/ TOPRAKHİSAR	KADIN	ALTINÖZÜ	78	EV HANIMI	OKUR YAZAR DEĞİL
HİKMET	RAMAZANOĞLU	ALTINÖZÜ/ FATİKLİ	ERKEK	FATİKLİ	80	CİFTÇİ	OKUR YAZAR DEĞİL

HÜSNE	KAPLAN	ALTINÖZÜ/ TOPRAKHİSAR	KADIN	ANTAKYA	80	EV HANIMI	OKUR YAZAR DEĞİL
İSA	RAMAZANOĞLU	ALTINÖZÜ/ FATİKLİ	ERKEK	PAYAS/ÇAĞLALIK	43	DİN GÖREVLİSİ	ÖNLİSANS
KASIM	BOZOĞLAN	ALTINÖZÜ/ MAYADALI	ERKEK	MAYADALI	85	ÇİFTÇİ	OKUR YAZAR DEĞİL
M.SABRİ	GÜLCÜ	ALTINÖZÜ/ TOPRAKHİSAR	ERKEK	K.MARAŞ	43	ÖĞRETMEN	ÜNİVERSİTE
M.SUNİ	DURMAZ	ALTINÖZÜ/ FATİKLİ	ERKEK	FATİKLİ	75	EMEKLİ MUHTAR	İLKOKUL
MEHMET	FİDAN	ALTINÖZÜ/ YUNUSHANI	ERKEK	İSKENDERUN	61	KAYNAKÇI	İLKOKUL
MERYEM	GÜLCÜ	ALTINÖZÜ/ TOKDEMİR	KADIN	ANTAKYA	60	EV HANIMI	OKUR YAZAR DEĞİL
MUSTAFA	GÜLCÜ	ALTINÖZÜ/ TOPRAKHİSAR	ERKEK	ANTAKYA	60	ÇİFTÇİ	İLKOKUL
NASİF	GÜRKAN	ALTINÖZÜ/ FATİKLİ	ERKEK	FATİKLİ	81	ÇİFTÇİ	OKUR YAZAR DEĞİL
ÖMER	TELCO	ALTINÖZÜ/ FATİKLİ	ERKEK	FATİKLİ	83	ÇİFTÇİ	OKUR YAZAR DEĞİL
SALİH	KARAOĞLU	ALTINÖZÜ/ FATİKLİ	ERKEK	FATİKLİ	82	ÇİFTÇİ	OKUR YAZAR DEĞİL
ŞEFİKA	FİDAN	ALTINÖZÜ/ TOKDEMİR	KADIN	İSKENDERUN	53	EV HANIMI	OKUR YAZAR DEĞİL
VECİHE	RAMAZANOĞLU	ALTINÖZÜ/ FATİKLİ	KADIN	PAYAS/ÇAĞLALIK	40	EV HANIMI	İLKOKUL
BEDRİYE	SUBAŞI	ALTINÖZÜ/ TOKDEMİR	KADIN	TOKDEMİR	93	EV HANIMI	OKUR YAZAR DEĞİL